

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра іноземних мов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету іноземної та
слов'янської філології

 Лариса КЛОЧКО

«29» серпня 2025 року

ПРОГРАМА

**Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови,
методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін**

**на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 014 Середня освіта (Географія)
освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія. Англійська мова)**

Погоджено науково-методичною комісією
факультету іноземної та слов'янської
філології

«29» вересня 2025 р.

Голова
Наталія ГРОМОВА, кандидат педагогічних
наук, доцент

Суми 2025

Розробники:

кандидат філологічних наук, доцент **Гуменюк Інна Леонідівна**

викладач **Шевцова Наталія Олександрівна**

кандидат філософських наук, доцент **Пасько Катерина Миколаївна**

кандидат філософських наук, доцент **Єрмакова Наталія Олександрівна**

кандидат педагогічних наук, доцент **Бикова Марія Миколаївна**

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін розглянута і схвалена на засіданні кафедри іноземних мов. Протокол № 1 від «29» вересня 2025 року.

Завідувач кафедри

Інна ГУМЕНЮК

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін розглянута та затверджена на засіданні вченої ради факультету іноземної та слов'янської філології
Протокол № 1 від 29 вересня 2025 року.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Головним завданням проведення цього комплексного випробування є перевірка фахових знань і вмінь здобувачів за визначеними критеріями згідно з освітньо-професійною програмою Середня освіта (Географія. Англійська мова). Дана Програма підготовлена згідно діючої ОПП, представленої на сайті університету https://pgf.sspu.edu.ua/images/2020/opp_014_so_geografiyabakalavr_2020_59c91.pdf і враховує вимоги Закону України «Про вищу освіту».

Іспит відповідає меті **ОПП**: підготувати конкурентноспроможних фахівців, які володіють фундаментальними знаннями та практичними навичками в галузі освіти з предметних спеціальностей географії і англійської мови, здатних здійснювати професійну діяльність, спрямовану на організацію освітнього процесу з географії і англійської мови в закладах середньої освіти, на засадах особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів.

Призначення комплексного іспиту полягає у виявленні рівня володіння відповідними компетентностями з курсу англійської мови та методики її навчання, психології, педагогіки.

На екзамені необхідно виявити рівень сформованості наступних програмних компетентностей:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти.

Загальні компетентності:

ЗК 5. Здатність до професійного спілкування державною та англійською мовами.

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Предметні (фахові) компетентності:

ПК 3. Здатність орієнтуватися у світовому та національному освітньо-науковому просторі у контексті необхідного постійного розширення знань з різних галузей наук для підвищення професійної майстерності.

ПК 8. Здатність дотримуватися сучасних мовних норм з іноземної та державної мови, володіти іноземною мовою на рівні не нижче С1, використовувати різні форми і види комунікації в освітній діяльності, обирати мовні засоби відповідно до стилю і типу тексту.

ПК 16. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній та письмовій формах державною мовою, іноземною мовою, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

Завдання іспиту полягають також у перевірці й оцінці сформованих у студентів програмних результатів, визначених в освітньо-професійній програмі

підготовки фахівців, зокрема:

ПРН 2. Знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти (рівень базової середньої освіти).

ПРН 4. Добирає і застосовує сучасні освітні та інформаційні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснює самоаналіз ефективності уроків.

ПРН 7. Знає, розуміє і демонструє здатність реалізовувати теоретичні й методичні засади навчання англійської мови в базовій середній школі.

ПРН 12. Володіє основами професійної культури, здатний створювати, редагувати й перекладати тексти професійного змісту державною та англійською мовами.

ПРН 19. Володіє сучасними методами та прийомами навчання географії та англійської мови в закладах освіти.

ПРН 20. Володіє комунікативною компетентністю з української та англійської мов (лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти), здатний удосконалювати й підвищувати власний компетентнісний рівень у вітчизняному та міжнародному контексті.

Загальна оцінка з кваліфікаційного екзамену виставляється в такому співвідношенні – “Англійська мова та методика її навчання” – 60% (від загальної оцінки), “Психолого-педагогічні дисципліни” – 40%.

Виконання завдання у структурі Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін для студентів денної та заочної форм навчання пропонується у формі відповідей за білетами, що містять питання, які передбачають розгорнуту усну відповідь.

У кожному білеті Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін запропоновано 2 практичних та 3 теоретичних питання, що передбачають розгорнуту усну відповідь: 1 питання – з курсу англійської мови (усна бесіда за розмовною темою) (оцінюється у 15 балів), 1 питання з курсу англійської мови (читання та коментування запропонованого тексту) (оцінюється у 15 балів), 1 питання з курсу навчальної дисципліни «Методика навчання англійської мови» (оцінюється у 30 балів), 1 питання з курсу навчальної дисципліни «Педагогіка» (оцінюється у 20 балів), 1 питання з курсу навчальної дисципліни «Психологія» (оцінюється у 20 балів).

Здобувачі вищої освіти мають обов’язково дотримуватися академічної доброчесності, що передбачає самостійне виконання студентами завдань іспиту в письмовій формі.

Критерії оцінювання знань студентів при складанні комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін

Оцінки «А – Відмінно» (90-100 балів) – заслуговує здобувач вищої освіти, який повністю виконав завдання комплексного кваліфікаційного екзамену, а саме:

дав змістовну вичерпну відповідь на всі теоретичні питання з дисциплін, включених у програму екзамену.

Оцінки «**В – Дуже добре**» (82-89 балів) – заслуговує здобувач, який повністю виконав завдання комплексного кваліфікаційного екзамену, а саме: дав змістовну, вичерпну відповідь на теоретичні питання з дисциплін, включених у програму, але якість відповідей допускає незначні зауваження екзаменаційної комісії щодо відповідей на одне із запитань.

Оцінки «**С – Добре**» (74-81 бал) – заслуговує студент, який повністю виконав завдання комплексного кваліфікаційного екзамену, а саме: дав змістовну вичерпну відповідь на теоретичні питання включених у програму екзамену, але припустився незначних помилок. Рівень підготовки здобувача не повністю відповідає критеріям практичних навичок та вмінь майбутнього фахівця.

Оцінки «**Д – Задовільно**» (64-73 бали) – заслуговує студент, який у теоретичних відповідях демонструє знання основного матеріалу з дисциплін, включених в програму комплексного кваліфікаційного екзамену; але припускається деяких неточностей, не виявляє високого рівня теоретичної підготовки та припускається помилок при вирішенні окремих практичних завдань.

Оцінки «**Е – Достатньо**» (60-63 бали) – заслуговує здобувач, який у теоретичних відповідях демонструє знання основного матеріалу навчальних дисциплін, включених у програму комплексного кваліфікаційного екзамену, але припускається суттєвих неточностей, не завжди виявляє належний рівень теоретичної підготовки та припускається помилок при вирішенні багатьох практичних завдань.

Оцінки «**FX – Незадовільно**» (1-59 балів) – отримує здобувач, який не відповів на теоретичні питання, комплексного кваліфікаційного екзамену з дисциплін, включених в програму екзамену на здобуття освітнього ступеня бакалавра, не виявив достатнього рівня теоретичної та практичної підготовки майбутнього фахівця та потребує повторного курсу навчання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Показник успішності студента (в балах)	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
74-81	C	
64-73	D	Задовільно
60-63	E	
1-59	FX	Незадовільно

ПРОГРАМА
комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови
в структурі «Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови,
методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін» на здобуття
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта /
Педагогіка спеціальність 014 Середня освіта (Географія)

Пояснювальна записка

Програма екзамену з англійської мови та методики її навчання охоплює теми, що вивчались протягом всього періоду навчання.

На екзамені з англійської мови, який проводиться в усній формі, випускник повинен продемонструвати знання мовних (тематична лексика, граматики, культурологічні реалії) аспектів, розуміння змісту англомовного тексту та вміння висловлювати власну думку за змістом прочитаного тексту. Питання з методики навчання англійської мови передбачає перевірку знань щодо категоріально-термінологічного апарату, принципів та засад системи навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти в Україні.

Програмою Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін передбачено, що здобувачі освіти можуть отримати з кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання максимум 60 балів.

Оцінки «**51–60**» отримує здобувач вищої освіти, який дав змістовні, вичерпні, обґрунтовані відповіді на теоретичні питання з дисциплін, включених у програму комплексного кваліфікаційного екзамену, проілюстрував приклади застосування теоретичних знань на практиці.

Оцінки «**41–50**» отримує здобувач вищої освіти, який дав змістовну, вичерпну відповідь на теоретичні питання з дисциплін, включених у програму комплексного кваліфікаційного екзамену, але допустив незначні неточності на одне із запитань.

Оцінки «**31–40**» отримує здобувач вищої освіти, який дав відповіді на теоретичні питання з дисциплін, включених у програму комплексного кваліфікаційного екзамену, але не повністю розкрив зміст питань, припустився незначних помилок.

Оцінки «**21–30**» отримує здобувач вищої освіти, який у відповідях у цілому демонструє знання основного матеріалу з дисциплін, включених в програму комплексного кваліфікаційного екзамену, але не повністю розкрив зміст питань, припускає неточності, помилки, має утруднення з розкриттям сутності явищ, процесів, понять.

Оцінки «**11–20**» отримує здобувач вищої освіти, який не в повній мірі демонструє знання основного матеріалу з дисциплін, включених в програму комплексного кваліфікаційного екзамену, не повністю розкрив зміст питань та основних понять, припускає суттєві неточності, не виявляє належний рівень теоретичної підготовки.

Оцінки «0– 10» отримує здобувач вищої освіти, який не відповів на теоретичні питання з дисциплін, включених в програму комплексного кваліфікаційного екзамену на здобуття освітнього рівня «Бакалавр», не виявив достатнього рівня теоретичної підготовки та умінь застосовувати здобуті знання.

ПЕРЕЛІК РОЗМОВНИХ ТЕМ:

1. My favourite activities in different seasons.
2. Going shopping (different kinds of shops, online shopping).
3. The person I admire / would not like to meet again.
4. Different types of accommodation: advantages and disadvantages.
5. The place I live.
6. National British traditions and cuisine.
7. At our university.
8. My study at the Natural Sciences department.
9. My idea how to find a balance between studying and social life.
10. Ukraine: geographical position, relief, water resources and climate.
11. Kyiv: its history and sights.
12. The British Isles: geographical position, relief, water resources, climate.
13. Landmarks of Great Britain.
14. The places of interest in London.
15. The best and the worst places to stay in during a holiday.
16. World sports celebrities and their careers.
17. Different kinds of sports and games.
18. The best way of holidaymaking.
19. My idea of a successful teaching career.
20. My pains and gains of being a pre-service teacher.
21. The person /teacher who influenced my career choice.
22. Secondary education in Ukraine and abroad.
23. Modern technologies in foreign language teaching.
24. Ukrainian art and artists.
25. British school of painting.
26. Different genres of films, their impact on the spectators.

27. My favourite foreign actor/film director.
28. Museums and galleries worldwide.
29. How movies influence people's minds. Pros and cons.
30. My favourite painter and painting.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ АНГЛІЙСЬКА МОВА

Лексичні теми

Я і моя родина: інформація про себе, зовнішність та характер людини, родина і оточення.

Дім (будинок/квартира), домашні обов'язки: квартира/будинок, помешкання британців та українців, домашні обов'язки, хатня та присадибна робота.

Їжа та харчування: звички харчування у родині, традиційні кухні Британії та України, візит до ресторану / кафе.

Життя на навчання студентів: розпорядок дня студента, навчання в університеті, навчальні навички та стратегії.

Пори року та погода, відпочинок: Пори року, погода, дозвілля у різні пори року, погода в Британії та Україні.

Магазини та покупки, орієнтування на місцевості: покупки і магазини, використання громадських послуг, орієнтування на місцевості.

Майбутня професія, педагогічна освіта в Україні та Великій Британії: розмаїття професій, робота вчителя, педагогічна освіта в Україні та Великій Британії.

Спорт, здоровий спосіб життя: Види спорту, Популярні види спорту в Україні та Британії. Олімпійські ігри, Здоровий спосіб життя.

Міста: життя у центрі та передмісті, міста України та Великої Британії.

Україна та українці: географічне положення України, рельєф, природні ресурси, флора та фауна, природні дива України.

Велика Британія і британці: географічне положення країни, рельєф, клімат, флора та фауна, свята і традиції, цікаві місця англомовних країн.

Захист навколишнього середовища: забруднення і зміни клімату, захист природи.

Лікування хвороб і медичне обслуговування: види хвороб, лікарі й медичні працівники, відвідування сімейного лікаря, стоматолога, лікування і профілактика хвороб, правила гігієни, перебування у лікарні, медичні послуги, новітні досягнення медицини.

Дозвілля, засоби масової інформації, розваги: преса, мова ЗМІ, цікаві

історії життя, обговорюємо улюблені фільми та вистави, витоки театрального мистецтва, всесвітньовідомі театри, образотворче мистецтво, обговорюємо улюблені полотна, література і музика, музичні фестивалі, улюблені автори, твори.

Система освіти Великої Британії та України: системи середньої освіти Великої Британії та України, шкільне життя.

Педагогічна практика: характеристика висококваліфікованого вчителя, управління класом на уроці, досвід роботи вчителем у школі.

Мистецтво, живопис: музеї світу, українська школа живопису, митці та живопис, британська школа живопису.

Подорожі, туризм: подорожі різними видами транспорту, туризм.

Граматичні теми

Іменник: категорії числа і відмінка.

Прикметник: ступені порівняння.

Прислівник: ступені порівняння.

Числівник: Семантичні і структурні розряди числівників.

Дієслово: категорія часу, часо-видові форми дієслова, особливості вживання груп неозначених часів, тривалих часів, доконаних часів в теперішньому, минулому і майбутньому. Пасивний стан дієслова. Узгодження часів.

Пряма і непряма мова: правила перетворення прямої мови в непряму, непрямі питання, імперативи, розповідні та окличні речення.

Безособові форми дієслова: інфінітив (форми інфінітиву, вживання частки *to* з інфінітивом, предикативні конструкції з інфінітивом, дієслова, що потребують інфінітиву), герундій (форми герундія, предикативні конструкції з герундієм, дієслова, що потребують герундію), дієприкметник, (форми дієприкметників, предикативні конструкції з дієприкметниками).

Модальні дієслова: *can, must, may, be, have, ought, should, shall, will, need, would.*

Артикль: види артиклів, особливості вживання артиклів з різними частинами мови.

Займенник: класи, правила вживання займенників.

Прийменник: види прийменників, особливості вживання прийменників.

Речення: структура речення, класифікація речень.

Умовні речення: умовні речення 0-3 типів, умовні речення змішаного типу.

ЛІТЕРАТУРА

Інформаційні джерела з англійської мови

Основна

1. A way to Success: English for University Students. Year 1 (Student's Book) / Н.В. Тучина, І.В. Жарковська, Н.О. Зайцева та ін. – Харків: Фоліо, 2019. – 337 с.
2. A Way to success: English for University Students. Year 2 (Student's Book) (+

- CD) / Н.В. Тучина, І.В. Жарковська, Н.О. Зайцева та ін. Харків: Фоліо, 2016. 256 с.
3. A way to Success: English Grammar for University Students. Year 1 / Н.В. Тучина, І.В. Жарковська, Н.О. Зайцева та ін. – Харків: Фоліо, 2019. – 208 с.
 4. A way to Success: Practical English Phonetics for University Students. Year 1 / Н.В. Тучина, І.В. Жарковська, Н.О. Зайцева та ін. – Харків: Фоліо, 2015. – 176 с.
 5. Clare A., Wilson J.J. Speak out. Pre-Intermediate. 2nd Edition. Students' Book. Harlow: Pearson Education Ltd, 2015. 176 p.
 6. Clare A., Wilson J.J. Speak out. Pre-Intermediate. 2nd Edition. Workbook. Harlow: Pearson Education Ltd, 2015. 95 p.
 7. Evans V, Obee B. Upstream Upper-Intermediate B2+. Student's Book. Express Publishing, 2008. 265 p.
 8. Evans V, Obee B. Upstream Upper-Intermediate B2+. Work Book. Express Publishing, 2008. 137 p.
 9. Getting started: English for Freshmen / Коваленко С.М., Коробова Ю.В., Давидова Т.В., та ін. – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. 144 с.
 10. Murphy R. English Grammar in Use. – Cambridge University Press, 2012. – 380 p.
 11. Oxford Word Skills. Learn And Practise English Vocabulary. Advanced (1st Edition). R. Gairns, S. Redman. Oxford University Press. 2009. 256 p.
 12. Oxford Word Skills. Learn And Practise English Vocabulary. Intermediate (1st Edition). R. Gairns, S. Redman. Oxford University Press. 2008. 254 p.
 13. Soars J., Soars L. New Headway Upper-Intermediate. Student's Book. 4th edition. Oxford University Press, 2014. 168 p.
 14. Коробова Ю.В., Коваленко С.М., Подосиннікова Г.І., Давидова Т.В., Сverdlenko O.A. On the Move: English for Sophomores : навч. посібн. з практ. курсу англ. мови для студ. ЗВО. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 156 с.
 15. Голубкова Н. Л., Коваленко А. М., Спаська Л. А. Практикум з граматики англійської мови. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (англійською мовою). Частина 1. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. 142 с.
 16. Голубкова Н.Л., Коваленко А.М., Спаська Л.А. Практикум з граматики англійської мови. Частина II. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (англійською мовою). Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 158 с.
 17. Мариуш М. Tests in English: Thematic Vocabulary: Intermediate and advanced level = Тематичні тести з англійської мови: Середній та просунутий рівні: [посібник]. – К.: Знання, 2016. – 352 с. : іл.
 18. Янсон В.В., Свистун Л.В. Практичний курс англійської мови для студентів вищих навчальних закладів. Книга I: Навч. посібник. – Англ. мовою. – Київ: ТОВ «ВП Логос», 2003. – 352 с.

19. Янсон В.В., Свистун Л.В. Практичний курс англійської мови для студентів вищих навчальних закладів. Книга II: Навч. посібник. Англ. мовою. Київ: ТОВ «ВП Логос», 2003. 352 с.
20. Янсон В.В., Свистун Л.В. A Practical Guide for Learners of English. Практичний курс англійської мови для студентів вищих навчальних закладів. Книга III: Навч. посібник. – Англ. мовою. – Київ: ТОВ «ВП Логос», 2004. – 368 с.

Допоміжна

1. Evans V, Dooley J. Upstream Intermediate B2. Student' s Book. Express Publishing, 2015. – 236 p.
2. Evans V, Dooley J. Upstream Intermediate B2. Workbook. Student's. – Express Publishing, 2011. – 153 p.
3. Gough Ch. English Vocabulary Organiser. 100 topics for self-study. Language Teaching Publications. 2001. 224 p.
4. Redman S. English Vocabulary in Use. Pre-Intermediate and Intermediate. 4th ed. Cambridge University Press. 2017. 265 p.
5. Венкель Т.В., Валь О.Д. Вдосконалюйте Вашу розмовну англійську. Практичний курс англійської мови для студентів вищих навчальних закладів. – Чернівці, 2003. 296 с.
6. Денісова Д.Д. Develop Your Taste for Listening (Juniors) = (Полюби аудіювання) (для студентів третього курсу) : навч. посіб. для самостійної роботи з аудіювання. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017. – 152 с.
7. Дзюба Л.Ю., Мальована Н.В., Швець В.В. In the World of English. Term I. (У світі англійської мови): [навч. посібник для студ. 3-го курсу]. – Суми: Видавництво СумДПУ ім.А.С. Макаренка, 2012. – 144 с.
8. Карпова В.М. Learn English: Developing Verbal Intelligence and Language Creativity. Book 1. Навчально-методичний посібник з англійської мови для студентів 1-2 курсів спецфакультетів університетів та ін. у 3-х книгах. Книга 1. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2015. 435 с.
9. Карпова В.М. Learn English: Developing Verbal Intelligence and Language Creativity. Book 1. Навчально-методичний посібник з англійської мови для студентів 1-2 курсів спецфакультетів університетів та ін. у 3-х книгах. Книга 2. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2015. 341 с.
10. Коваленко С.М., Чикалова М.М. Enjoy listening English dialogues. Вдосконалюємо уміння аудіювання у діалогічному мовленні (на матеріалі англійської мови): Навчальний посібник для студентів 1-го курсу спеціальностей «Англійська мова та друга іноземна мова» денної та заочної форм навчання вищих навчальних закладів. – Суми, 2019. – 123 с.
11. Козлова В.В., Коробова Ю.В. У світі туризму та кінематографії: Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов педагогічних інститутів та університетів (англійською мовою). – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. – 200 с.

12. Коробова Ю.В., Козлова В.В. Мистецтво бути вчителем [навч. – метод. посібник для студ. факульт. іноз. мов] (англ. мовою) / Коробова Ю.В., Козлова В.В. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – 132 с.

Інформаційні ресурси

1. Інтерактивний словник <http://www.merriam-webster.com/dictionary/accept>
2. McCarthy M. English Grammar: The Basics. First published. Routledge, Taylor & Francis Group, 2021. 205 p. URL: <https://bit.ly/3UbCMZJ>
3. Insights into Remote Learning and Teaching. Teacher's Guide. 2023. 199 p. URL: <https://bit.ly/3zW0ZfL>
4. <https://soundsofspeech.uiowa.edu/>
5. <http://www.mygrammarlab.com/>
6. <http://www.spellingbee.com/>
7. <https://dictionary.cambridge.org>

Критерії оцінювання відповідей з англійської мови

Основними критеріями оцінювання завдань відкритого типу з очікуваними відповідями (конструйована на рівні висловлювання або тексту (продукована)) виступають **повнота та правильність** розкриття теми, коментування основного змісту прочитаного тексту.

У завданнях із конструйованою на рівні висловлювання або тексту (продукованою) відповіддю оцінювання відбувається за наступними критеріями.

Бали	Критерії
14-15 (А)	Студент повністю оволодів лексичним і граматичним матеріалом, спроможний правильно використовувати граматичні явища; вільно володіє тематичною лексикою; демонструє вміння застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях. У відповіді студент не допускає помилок. Мовлення зв'язне, логічне, добре структуроване, аргументоване, ілюстроване власними прикладами. Присутня власна точка зору з проблем, що обговорюються. Зроблено висновки.
12-13 (В)	Студент повністю оволодів лексичним і граматичним матеріалом, , спроможний правильно використовувати граматичні явища; вільно володіє тематичною лексикою; демонструє вміння застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях. У відповіді студент допускає незначну кількість помилок, що не впливають на розуміння. Мовлення в цілому зв'язне, логічне, добре структуроване, аргументоване, ілюстроване власними прикладами. Присутня власна точка зору з проблем, що обговорюються. Зроблено висновки.
10-11 (С)	Студент в цілому оволодів лексичним і граматичним матеріалом, проте не завжди спроможний правильно використовувати граматичні явища; обмежено володіє тематичною лексикою;

	демонструє вміння застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях. У відповіді студент допускає велику кількість помилок, що ускладнюють розуміння. Мовлення в цілому зв'язне, логічне, структуроване. Власні приклади відсутні. Власна точка зору з проблем, що оговорюються відсутня або погано аргументована або погано ілюстрована прикладами. Висновки відсутні.
8-9 (D)	Відповідь містить певні помилки, відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем, помилками у наведенні прикладів та недостатньо якісним і неповним виконанням практичного завдання.
6-7 (E)	Студент не оволодів лексичним і граматичним матеріалом та не спроможний правильно використовувати граматичні явища; обмежено володіє тематичною лексикою; не демонструє вміння застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях. У відповіді студент допускає велику кількість помилок, що ускладнюють розуміння. Мовлення недостатньо зв'язне, логічне та/або структуроване. Власні приклади відсутні. Власна точка зору з проблем, що оговорюються відсутня або погано аргументована або погано ілюстрована прикладами. Висновки відсутні.
4-5 (F)	Неправильна, неповна відповідь, відсутність міцних знань з тем курсу, за неякісне виконання практичного завдання.
1-3 (FX)	Велика кількість помилок унеможлиблює розуміння наданої відповіді або відповідь відсутня.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Методика навчання англійської мови

Методика навчання англійської мови у закладах загальної середньої освіти як наука. Навчання іноземних мов в Україні та європейська освітня парадигма. Методика навчання іноземних мов як наука. Поняття системи навчання іноземних мов. Базисні категорії методики. Професіограма вчителя ІМ. Методи дослідження в МНІМ.

Система навчання іноземних мов. Система навчання ІМ. Підходи до навчання ІМ. Цілі навчання ІМ. Зміст навчання ІМ. Принципи навчання ІМ. Методи і технології навчання ІМ. Засоби навчання ІМ.

Контроль та мотивація. Цілі контролю. Функції контролю. Види контролю та оцінювання. Вимоги до контролю. Засоби та форми контролю. Об'єкти, критерії і параметри контролю та оцінювання. Мотивація у навчанні ІМ.

Психолінгвістичні засади формування іншомовної комунікативної компетентності і система вправ. Загальна характеристика мовленнєвої діяльності. Психолінгвістичні закономірності формування навичок і розвитку умінь. Вправи і завдання для формування іншомовної комунікативної компетентності. Типологія вправ і вимоги до них. Система вправ для формування іншомовної комунікативної компетентності.

Формування іншомовної фонетичної компетентності. Іншомовна фонетична компетентність як мета навчання фонетики у школі. Зміст та принципи навчання іншомовної вимови. Шкільний фонетичний мінімум. Етапи формування фонетичної компетентності. Вправи і завдання для формування фонетичної компетентності. Контроль рівня сформованості фонетичної компетентності.

Формування іншомовної лексичної компетентності. Структура іншомовної лексичної компетентності. Поняття: активний і пасивний мінімуми, реальний і потенційний словники, репродуктивна та рецептивна лексична навичка. Мета та зміст навчання лексики на різних ступенях. Етапи формування репродуктивних лексичних навичок іншомовного мовлення. Вправи і завдання для формування лексичної компетентності.

Формування іншомовної граматичної компетентності. Загальна характеристика іншомовної граматичної компетентності. Шкільний граматичний мінімум. Етапи формування граматичної компетентності. Вправи і завдання для формування граматичної компетентності.

Формування іншомовної компетентності в техніці письма. Поняття та зміст компетентності у техніці письма. Етапи формування компетентності у техніці письма. Вправи і завдання для формування компетентності у техніці письма.

Формування іншомовної компетентності в техніці читання. Поняття та зміст компетентності у техніці читання. Етапи формування компетентності у техніці читання. Вправи і завдання для формування компетентності у техніці читання.

Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні.

Загальна характеристика компетентності в аудіюванні. Фактори впливу на формування компетентності в аудіюванні. Види аудіювання. Вимоги до аудіотекстів. Етапи формування компетентності в аудіюванні. Система вправ і завдання для формування компетентності в аудіюванні. Засоби формування компетентності в аудіюванні.

Методика формування іншомовної компетентності в читанні. Загальна характеристика компетентності у читанні. Фактори впливу на формування компетентності у читанні. Види читання. Вимоги до текстів для читання. Етапи формування компетентності у читанні. Система вправ і завдання для формування компетентності у читанні. Засоби формування компетентності у читанні.

Методика формування іншомовної компетентності в говорінні. Загальна характеристика іншомовної компетентності в говорінні. Формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні. Загальна характеристика іншомовної компетентності в діалогічному мовленні. Фактори впливу на формування компетентності в діалогічному мовленні. Типи діалогів. Етапи формування компетентності в діалогічному мовленні. Підсистема вправ і завдання для формування компетентності у діалогічному мовленні. Формування іншомовної компетентності у монологічному мовленні. Загальна характеристика іншомовної компетентності в монологічному мовленні. Фактори впливу на формування компетентності в монологічному мовленні. Типи монологів. Етапи формування компетентності у монологічному мовленні. Підсистема вправ і завдання для формування компетентності у монологічному мовленні.

Методика формування іншомовної компетентності в письмі. Методика формування іншомовної компетентності у письмі. Загальна характеристика компетентності у письмі. Фактори впливу на формування компетентності у письмі. Типи письма і жанри писемного спілкування. Етапи формування компетентності у письмі. Система вправ і завдання для формування компетентності у письмі.

Методика формування іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності та навчально-стратегічної компетентності. Особливості іншомовного міжкультурного спілкування. Загальна характеристика іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності та її компонентів. Етапи формування лінгвосоціокультурної компетентності. Вправи і завдання. Засоби формування лінгвосоціокультурної компетентності. Методика формування навчально-стратегічної компетентності. Загальна характеристика навчально-стратегічної компетентності. Етапи формування навчально-стратегічної компетентності. Вправи і завдання для формування навчально-стратегічної компетентності.

Організація і забезпечення процесу формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів ЗЗСО. Планування навчального процесу з іноземних мов і культур. Організаційні форми навчання іноземних мов і культур. Вимоги до уроку іноземної мови і культури. Аналіз уроку іноземної мови і культури. Індивідуалізація процесу формування іншомовної комунікативної компетентності. Самостійна та автономна робота учнів у навчанні іноземних мов і культур. Позакласна робота з іноземних мов і культур.

Перелік теоретичних питань з методики навчання англійської мови

1. Охарактеризуйте методику навчання іноземних мов як науку, її теоретичні засади, зв'язок з іншими науками, основні категорії, методи дослідження. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

2. Визначте поняття та структуру професійної компетентності вчителя іноземних мов і культур, складники та зміст професійної методичної компетентності, шляхи, форми та засоби професійного розвитку вчителя іноземних мов. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

3. Охарактеризуйте сучасну систему освіти в Україні та навчання іноземних мов і культур, її концептуальні засади, структуру та компоненти, основні типи та форми навчання, основні освітні нормативні документи. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

4. Охарактеризуйте категорію підходу у методиці навчання іноземних мов і культур, основні підходи, які реалізуються в сучасній системі навчання іноземних мов і культур в Україні. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

5. Охарактеризуйте категорію принципів навчання, загально-педагогічні та методичні принципи навчання іноземних мов у сучасній методиці навчання іноземних мов і культур. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

6. Охарактеризуйте категорію мети навчання іноземних мов і культур, визначте типи мети навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти України, охарактеризуйте їх зміст. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

7. Охарактеризуйте компетентнісний підхід до навчання іноземних мов і культур, визначте роль іншомовної комунікативної компетентності в сучасній системі навчання іноземних мов і культур, охарактеризуйте її структуру та зміст компонентів. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

8. Визначте поняття змісту навчання іноземних мов і культур, охарактеризуйте його аспекти та компоненти, охарактеризуйте зміст навчання іноземних мов і культур у закладах загальної середньої освіти України. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

9. Визначте поняття методу, технології та прийому навчання іноземних мов; розгляньте класифікацію методів навчання іноземних мов і культур, охарактеризуйте сучасні методи та технології навчання іноземних мов і культур у закладах загальної середньої освіти. Наведіть приклад вправи для формування

будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

10. Визначте поняття засобів навчання іноземних мов і культур, типи засобів навчання, охарактеризуйте основні засоби навчання іноземних мов і культур (традиційні та інноваційні) у закладах загальної середньої освіти України. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

11. Розкрийте психолінгвістичні засади навчання іноземних мов, дайте визначення понять мови, мовлення, мовленнєвої діяльності, мовленнєвого спілкування, мовленнєвих навичок і вмінь; охарактеризуйте структуру мовленнєвої діяльності, види мовленнєвої діяльності. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

12. Що таке комунікативна ситуація? Які параметри слід задати при складанні навчальної комунікативної ситуації? Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

13. Визначте поняття мовленнєвої навички, розгляньте типології мовленнєвих навичок, охарактеризуйте якості сформованої мовленнєвої навички, етапи формування мовленнєвої. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

14. Визначте поняття мовленнєвого вміння, розгляньте типології мовленнєвих вмінь, охарактеризуйте якості сформованого мовленнєвого вміння, механізми формування мовленнєвих умінь. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

15. Визначте поняття мотиву, мотивації, мотиваційної сфери особистості; визначте поняття та структуру навчальної мотивації, охарактеризуйте типи мотивів вивчення іноземних мов учнів закладів загальної середньої освіти, назвіть фактори формування позитивної мотивації навчання іноземних мов. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

16. Визначте роль і функції контролю та оцінювання у формуванні іншомовної комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти; охарактеризуйте цілі, типи, види, контролю та оцінювання, засоби та інструменти контролю. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

17. Поняття та зміст іншомовної фонетичної компетентності. Зміст та принципи навчання іншомовної вимови. Шкільний фонетичний мінімум. Етапи формування фонетичної компетентності. Вправи і завдання для формування фонетичної компетентності. Контроль рівня сформованості фонетичної компетентності. Наведіть приклад вправи для формування фонетичної

компетентності та охарактеризуйте її за типом та видом.

18. Поняття та зміст іншомовної лексичної компетентності. Поняття: активний і пасивний мінімуми, реальний і потенційний словники, репродуктивна та рецептивна лексична навичка. Мета та зміст навчання лексики на різних ступенях. Етапи формування репродуктивних лексичних навичок іншомовного мовлення. Вправи і завдання для формування лексичної компетентності. Наведіть приклад вправи для формування лексичної компетентності та охарактеризуйте її за типом та видом.

19. Поняття та зміст іншомовної граматичної компетентності. Шкільний граматичний мінімум. Етапи формування граматичної компетентності. Вправи і завдання для формування граматичної компетентності. Наведіть приклад вправи для формування граматичної компетентності та охарактеризуйте її за типом та видом.

20. Поняття та зміст компетентності у техніці письма. Етапи формування компетентності у техніці письма. Вправи і завдання для формування компетентності у техніці письма. Наведіть приклад вправи для формування компетентності у техніці письма та охарактеризуйте її за типом та видом.

21. Поняття та зміст компетентності у техніці читання. Етапи формування компетентності у техніці читання. Вправи і завдання для формування компетентності у техніці читання. Наведіть приклад вправи для формування компетентності у техніці читання та охарактеризуйте її за типом та видом.

22. Поняття та зміст компетентності в аудіюванні. Фактори впливу на формування компетентності в аудіюванні. Види аудіювання. Вимоги до аудіотекстів. Етапи формування компетентності в аудіюванні. Система вправ і завдання для формування компетентності в аудіюванні. Засоби формування компетентності в аудіюванні. Наведіть приклад вправи для формування компетентності в аудіюванні та охарактеризуйте її за типом та видом.

23. Поняття та зміст компетентності у читанні. Фактори впливу на формування компетентності у читанні. Види читання. Вимоги до текстів для читання. Етапи формування компетентності у читанні. Система вправ і завдання для формування компетентності у читанні. Засоби формування компетентності у читанні. Наведіть приклад вправи для формування компетентності в читанні та охарактеризуйте її за типом та видом.

24. Поняття та зміст іншомовної компетентності в діалогічному мовленні. Фактори впливу на формування компетентності в діалогічному мовленні. Типи діалогів. Етапи формування компетентності в діалогічному мовленні. Підсистема вправ і завдання для формування компетентності у діалогічному мовленні. Наведіть приклад вправи для формування компетентності в діалогічному мовленні та охарактеризуйте її за типом та видом.

25. Поняття та зміст іншомовної компетентності в монологічному мовленні. Фактори впливу на формування компетентності в монологічному мовленні. Типи монологів. Етапи формування компетентності у монологічному мовленні. Підсистема вправ і завдання для формування компетентності у монологічному мовленні. Наведіть приклад вправи для формування компетентності в

монологічному мовленні та охарактеризуйте її за типом та видом.

26. Поняття та зміст компетентності у письмі. Фактори впливу на формування компетентності у письмі. Типи письма і жанри писемного спілкування. Етапи формування компетентності у письмі. Система вправ і завдання для формування компетентності у письмі. Наведіть приклад вправи для формування компетентності в письмі та охарактеризуйте її за типом та видом.

27. Поняття та зміст іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності та її компонентів. Етапи формування лінгвосоціокультурної компетентності. Вправи і завдання. Засоби формування лінгвосоціокультурної компетентності. Наведіть приклад вправи для формування лінгвосоціокультурної компетентності та охарактеризуйте її за типом та видом.

28. Поняття та зміст навчально-стратегічної компетентності. Етапи формування навчально-стратегічної компетентності. Вправи і завдання для формування навчально-стратегічної компетентності. Наведіть приклад вправи для формування навчально-стратегічної компетентності та охарактеризуйте її за типом та видом.

29. Планування навчального процесу з іноземних мов і культур. Організаційні форми навчання іноземних мов і культур. Вимоги до уроку іноземної мови і культури. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

30. Розгляньте ступеневу систему навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти в Україні; охарактеризуйте особливості навчання іноземних мов на різних ступенях (психолого-вікові особливості учнів, зміст навчання, організація процесу навчання, засоби навчання). Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник / Бігич О.Б. та ін. / за заг. ред. С.Ю.Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.

2. Практикум з методики викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: навч. посібник / Бігич О.Б. та ін. / за ред. С.Ю.Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2016. 402 с.

3. Педагогічна практика з методики викладання іноземних мов: посібник Бігич О.Б. та ін.; під кер. С.Ю.Ніколаєвої та В.В.Черниш. К.: Ленвіт, 2003. 250 с.

4. Чинна модельна навчальна програма з іноземної мови для 5–9 класів авторів Зимомря І. М., Мойсюк В. А. та ін. МОН, 2021.

5. Чинна модельна навчальна програма з іноземної мови для 5–9 класів авторів Редько В. Г., Шаленко О. П. та ін. МОН, 2021.

6. Brown H. Douglas. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. 6th ed. Pearson ESL, 2007. 491 p.

7. Harmer J. How to Teach English: An introduction to the practice of English language teaching. Harlow: Addison Wesley Longman Limited, 1998. 198 p.
8. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Harlow: Longman, Pearson Education Limited, 2001. 371 p.

Допоміжна

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: навч. посібник. К.: Ленвіт, 2006. 200 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий ред. С.Ю.Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Зеня Л.Я. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до навчання іноземних мов учнів профільної школи: моногр. Горлівка: Вид-во ГДПШМ, 2011. 436 с.
4. Квасова О.Г. Основи тестування іноземних навичок і вмінь: [навч. посібник]. К.: Ленвіт, 2009. 119 с.
5. Методика формування міжкультурної іноземної комунікативної компетенції: курс лекцій (схеми та таблиці) / Бігич О.Б., та ін.; під кер. С.Ю.Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2011. 344 с.
6. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / Бігич О.Б. та ін. / під кер. С.Ю.Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2000. 319 с.
7. Морська Л. І. Англійська мова (10-й рік навчання, профільний рівень) (English (Year 10): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2018. 280 с.
8. Морська Л.І. Англійська мова (9-й рік навчання) (English Year 9): підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Астон, 2017. 280 с.
9. Навчальна програма «Іноземні мови» для загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів 1-4 класи. _- Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/inozemna-mova-poyasnyvalna-znz-sznz-1-4-klas-belyaeva-xarchenko-finalna-zv.pdf>
10. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 5 – 9 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf>
11. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>
12. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): навч. посібник. К.: Ленвіт, 2008. 285 с.
13. Панова Л. С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник. К.: Вид.центр «Академія», 2010. 327 с.

14. Паршикова О.О. Формування основ міжкультурної комунікативної компетентності в учнів початкової школи в процесі навчання німецької мови. *Іноземні мови*. 2018. № 1. С. 3-8.
15. Подосиннікова Г.І. Методична характеристика інтерактивного навчання іноземних мов. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2012. Вип. 3. С. 196-208.
16. Практикум з методики викладання англійської мови у середніх навчальних закладах: посібник для студентів. / Ніколаєва С.Ю. та ін.; під кер. С.Ю.Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2004. 298 с.
17. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (на матеріалі англійської мови): посібник / Бігич О.Б., та ін.; під кер. С.Ю. Ніколаєвої та Г.С.Бадаянц. К.: Ленвіт, 2001. 296 с.
18. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. К.: Вид-во Ф.С.К., 2004. 192 с.
19. Роман С.В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: навч.посібник. К.: Ленвіт, 2005. 208 с.
20. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: колективна монографія / С.Ю.Ніколаєва, Г.Е.Борецька, Н.В.Майер, О.М.Устименко, В.В.Черниш та ін. К.: Ленвіт, 2015. 444 с.
21. Brown H. Douglas. Language assessment: Principles and classroom practices. White Plains, NY: Pearson Education, 2004. 324 p.
22. Brown H. Douglas. Principles of Language Learning and Teaching. 5th Edition. Pearson Education, 2006. 410 p.
23. Brown J. D. Testing in language programs: A comprehensive guide to English language assessment. New York: McGraw-Hill, 2005. 307 pp.
24. Common European Framework of References for Language Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 260 p.
25. Krashen S.D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Hemel Hempstead: Prentice-Hall Int., 2004. 202 p.
26. Littlewood W. Communicative Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 108 p.
27. Richards J.C., Rogers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 1991. 170 p.
28. Stern H.H. Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford University Press, 2001. P. 9-97.

Інформаційні ресурси

29. <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56> – сайт Міністерства освіти та науки України: дошкільна та середня освіта
30. <http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/im.pdf> – навчальні програми для середніх навчальних закладів з предмету «Іноземна мова»
31. <http://www.coe.int> – офіційний сайт Ради Європи (див.: Common European Framework of Reference for Languages)
32. <http://www.twirpx.com/file/612403/> – Загальноєвропейські рекомендації з

мовної освіти

33. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> – сайт МОН України

34. <http://www.britishcouncil.org.ua> – сайт Британської Ради в Україні

35. www.goethe.de/ins/ua/kie/ukindex.htm – сайт Гете Інститут в Україні

36. <http://www.eun.org> – європейська шкільна мережа

37. <http://fl.knlu.edu.ua> – сайт журналу «Іноземні мови» (Вид-во КНЛУ)

Критерії оцінювання відповідей з методики навчання англійської мови

Основними критеріями оцінювання відповідей на питання з методики навчання англійської мови виступають їхня **повнота та правильність**.

Завдання з методики навчання англійської мови відкритого типу із вільно конструйованою відповіддю оцінюється за наступними критеріями:

- 1) Відповідність змісту та повнота і відповіді
- 2) Термінологічна коректність
- 3) Правильність оформлення
- 4) Ілюстративність та доказовість викладу
- 5) Методична грамотність та здатність до обґрунтування методичних рішень

Бали	Критерії
27-30 (A)	Студент правильно, ґрунтовно, повно та творчо висвітлює теоретичні аспекти питань, визначених в екзаменаційному білеті, а також питань екзаменатора. Наводить приклад вправи, який відповідає необхідній компетентності, правильно визначає тип та вид. У відповіді студент не допускає помилок. Мовлення зв'язне, логічне, добре структуроване.
23-27 (B)	Студент правильно, але недостатньо розгорнуто, ґрунтовно та творчо висвітлює теоретичні аспекти питань, визначених в екзаменаційному білеті, а також питань екзаменатора. Наводить приклад вправи, визначає компетентність, тип та вид вправи правильно, але з поодинокими негрубими помилками. У відповіді студент допускає незначну кількість помилок, що не впливають на розуміння. Мовлення в цілому зв'язне, логічне, добре структуроване.
16-22 (C)	Студент правильно, але не розгорнуто, не ґрунтовно та творчо висвітлює теоретичні аспекти питань, визначених в екзаменаційному білеті, а також питань екзаменатора. Наводить приклад вправи, визначає компетентність, тип та вид вправи правильно, але з негрубими помилками. У відповіді студент допускає помилки, що не впливають на розуміння. Мовлення в цілому зв'язне, логічне, добре структуроване.
11-15 (D)	Студент у цілому, правильно висвітлює теоретичні аспекти питань,

	визначених в екзаменаційному білеті, а також питань екзаменатора, але при цьому відповідь студента відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем та недостатньо якісно наводить приклад вправи та визначає компетентність, тип та вид вправи. Мовлення недостатньо зв'язне, логічне та/або структуроване.
7-10 (E)	Студент частково правильно висвітлює теоретичні аспекти питань, визначених в екзаменаційному білеті, а також питань екзаменатора, але при цьому відповідь студента відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем та недостатньо якісно наводить приклад вправи та визначає компетентність, тип та вид вправи. Мовлення недостатньо зв'язне, логічне та/або структуроване.
4-7 (FX)	Велика кількість помилок унеможлиблює розуміння або відповідь відсутня.
1-3 (F)	Відповідь відсутня.

ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ПСИХОЛОГІЇ

в структурі «Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін» на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальність 014 Середня освіта (Географія) ОПП Середня освіта (Географія. Англійська мова)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Згідно «Освітньо-професійної програми Середня освіта (Географія. Англійська мова) підготовки здобувачів вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, навчальна дисципліна «Психологія» входить до обов'язкових компонентів ОП, циклу професійної підготовки. Базовими складовими навчальної дисципліни «Психологія», що вивчають студенти, є: загальна психологія, соціальна психологія, вікова психологія. Складові дисципліни зорієнтовані на професійну підготовку вчителя, який повинен володіти теоретичними основами психології для здійснення завдань педагогічної діяльності.

Метою складової екзамену з психології в структурі Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін, є перевірка знань студентів з загальної, соціальної і вікової психології – складових навчальної дисципліни «Психологія», які є необхідною умовою професійної діяльності педагога, а саме, – наукових знань про:

- закономірності психічної діяльності людини;
- особливості формування, соціальну природу і прояви особистості як суб'єкта діяльності і соціальних відносин;
- сутність, закономірності та етапи психічного розвитку людини;
- особливості функціонування та специфіку різних соціальних груп.

Виконання завдання з психології в структурі Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін для студентів денної та заочної форм навчання пропонується у формі відповідей за білетами, що містять питання, які передбачають розгорнуту усну відповідь.

У кожному білеті Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін запропоновано 1 теоретичне питання з курсу навчальної дисципліни «Психологія» що передбачає розгорнуту усну відповідь та окремо оцінюється у 20 балів:

- 18-20 балів (А) передбачає наявність у відповіді студента базової наукової психологічної термінології; демонстрації знань історичного аспекту вивчення представленого питання у психології; наявність у відповіді логічно-

обґрунтованих висновків; розкриття всіх складових питання; ілюстрування викладеної інформації за допомогою прикладів; компетентність студента у практичному значенні аналізованих складових питання та можливостей їх застосування у майбутній професійній діяльності.

➤ 17-16 (B) балів ставиться за умови наявності у відповіді студента базової наукової психологічної термінології; наявності у відповіді логічно-обґрунтованих висновків; представлено висвітлення найбільш суттєвих положень питання при неповноті відповіді або її переобтяженості зайвою інформацією; ілюстрування викладеної інформації за допомогою прикладів; компетентність студента у практичному значенні аналізованих складових питання та можливостей їх застосування у майбутній професійній діяльності.

➤ 15-14 балів (C) – питання оцінюється за умови наявності у відповіді студента базової наукової психологічної термінології; наявності у відповіді логічно-обґрунтованих висновків; представлено висвітлення лише найбільш суттєвих положень питання, неповнота відповіді; наявність незначних помилок у відповіді та перевага стандартних прикладів; компетентність студента у практичному значенні аналізованих складових питання але відсутності у відповіді прикладів використання теоретичних знань на практиці.

➤ 13-12,6 (D) бали ставиться за умови того, що у відповіді студента не в повному обсязі представлена наукова психологічна термінологія; наявності у відповіді логічно-обґрунтованих висновків; представлено основні структурні елементи відповіді, але, – схематично і неповно; ілюстрування викладеної інформації представлено фрагментарно, за допомогою стандартних прикладів.

➤ 12,5-12 бал (E) – у відповіді студента наукова психологічна термінологія представлена обмежено, зі значною кількістю помилок; наявності у відповіді логічно-обґрунтованих висновків на низькому рівні; відповідь містить основні структурні елементи, але є нерозгорнутою; відсутнє представлення у відповіді прикладів використання теоретичних знань на практиці.

➤ 7-11 балів (FX) – у відповіді студента суттєві помилки на питання, невміння застосувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач;

➤ 1-6 балів (F) - незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння орієнтуватися при розв'язанні практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

ПРИКЛАД ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Психологія як наука: предмет, принципи, структура, місце в системі наук, історія.
2. Загальна психологія як базова галузь психології.
3. Фізіологічні механізми психіки.
4. Розвиток психіки у філогенезі.
5. Психіка і свідомість.
6. Центральні поняття психології: «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність».
7. Психологія особистості: структура, формування, розвиток.
8. Емоційно-вольові властивості особистості.
9. Складні індивідуальні властивості особистості: темперамент.
10. Складні індивідуальні властивості особистості: характер.
11. Складні індивідуальні властивості особистості: здібності.
12. Діяльність: структура, види.
13. Поведінка та спілкування особистості.
14. Психологія груп: основні характеристики групи.
15. Особистість в групі: міжособистісні стосунки.
16. Агресія та конфлікти.
17. Увага як психологічний феномен.
18. Відчуття та сприймання: психологічна характеристика.
19. Пам'ять: теорії, види, процеси, порушення.
20. Мислення: загальна характеристика.
21. Уява: механізми, види, індивідуальні особливості.
22. Предмет, завдання, історія виникнення, методологія вікової психології.
23. Закономірності психічного розвитку та формування особистості.
24. Період немовляти. Період раннього дитинства.
25. Період дошкільного дитинства. Молодший шкільний вік.
26. Психологія підлітка.
27. Психологія ранньої юності.
28. Предмет, завдання, історія виникнення, методологія соціальної психології.
29. Спілкування у структурі соціальних й міжособистісних стосунків: рівні, структура, види, стилі.
30. Соціальна комунікація: засоби, бар'єри. Типи, стратегії міжособистісної взаємодії.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ З ПСИХОЛОГІЇ в структурі «Комплексного кваліфікаційного екзамену з психолого-педагогічних дисциплін і біології та здоров'я людини»

1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ

Тема 1.1 Загальна характеристика психології.

Походження слова «психологія». Психологія «життєва» та наукова. Роль психології в сучасному світі. Вплив психології на розвиток людини як особистості, суб'єкта навчання та професійної діяльності. Значення психологічної складової в освітньому просторі сучасного суспільства. Залежність продуктивності навчально-виховного процесу в освітньому закладі від психологічних чинників. Психологічна складова життєвого шляху людини. Поняття про життєвий шлях людини. Самовизначення та самореалізація особистості як найважливіші компоненти оптимального життєвого шляху. Психологія як складна система наук, які пов'язані з різними проблемами життя особистості та суспільства. Теоретична і практична психологія. Галузі сучасної психології, які відповідають різноманітним сферам діяльності та спілкування людини. Фундаментальні та прикладні області психологічної науки. Структура, завдання та стан сучасної психології. Класифікація галузей психології за основними психологічними принципами. Стисла характеристика різних галузей психологічної науки. Поняття про загальну психологію, її структуру та завдання. Місце психології в системі наук.

Основні етапи історії психології; школи, концепції, напрями у психології. Етапи історичного поступу психології (міфологічний, філософський, науковий). Історія предмета психології в європейському раціоналізмі Нового часу. Абсолютизація окремих категорій як основа оформлення течій і наукових шкіл у психології. Основні напрями сучасної психології. Біхевіоризм як наука про поведінку. Психоаналіз як вчення про несвідоме. Гештальтпсихологія як вчення про цілісність психічних явищ. Когнітивна психологія. Гуманістична психологія як комплексна наука про людину. Історія психологічної думки в Україні. Психологічні погляди філософів епохи Київської Русі. Психологія в «братських школах». Психологічні погляди І. Вишенського. Г. Сковорода про душу і світ. Психологія в Києво-Могилянській академії. І. Гізель. І. Яворський. Розвиток української психології в радянський період: Харківська школа (П.Я. Гальперін, О.В. Запорожець, Л.І. Божович та інші); дефектологія – І. А. Соколянський та О.Р. Мещеряков; історія психології – В.О. Роменець. Г.С. Костюк як вчений та організатор наукових досліджень на Україні. Проблеми становлення сучасної української психології. Напрями діяльності НДІ психології АПН України ім. Г.С. Костюка та провідних наукових шкіл.

Теоретико-методологічні основи психологічної науки: зміст та співвідношення таких понять, як методологія, принципи, метод, методика дослідження. Методологічні принципи психології: принцип детермінізму, принцип єдності свідомості та діяльності, принцип розвитку. Методипсихології

як науки. Теоретико-методологічні основи психологічної науки: методологія, принципи, методи дослідження. Основні етапи психологічного дослідження. Класифікація методів за Б.Г. Ананьєвим: пізнавальні (дослідницькі) методи; методи активного впливу на людей. Методи дослідження в психології: організаційні, емпіричні, методи обробки даних (кількісний та якісний метод), інтерпретаційні методи. Стисла порівняльна характеристика основних і додаткових методів дослідження. Основні методи: спостереження, експеримент; їх характеристика та різновиди. Допоміжні методи: бесіда, анкетування, інтерв'ю, проєктивний метод, тести та інші; їх аналіз і класифікація. Основні принципи проведення психологічних досліджень: об'єктивність, надійність, систематичність, генетичний принцип, принцип різноплановості досліджень, принцип взаємовпливу. Основні етапи психологічного дослідження: підготовчий, збір фактичних даних, кількісне опрацювання, аналіз та інтерпретація даних. Вимоги до організації психологічного дослідження. Значення психологічних досліджень в роботі педагога. Методи активного впливу на особистість. Психологічне консультування. Психологічна корекція. Психологічний тренінг. Психологічна терапія та реабілітація.

Тема 1.2 Предмет психології.

Проблема предмету психології як науки. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння сутності й походження психіки. Поняття про психіку як форму відображення. Специфічні властивості психічного відображення. Розподіл психічних явищ на процеси, властивості та стани. Основні функції психіки: когнітивна (пізнавальна), регулятивна, мотиваційна та комунікативна. Мозок і психіка: принципи і загальні механізми зв'язку. Фізіологічні основи психічної діяльності. Проблема співвідношення фізіологічних і психічних процесів. Будова нервової системи людини. Поняття про аналізатор. Будова головного мозку. Будова кори головного мозку. Теорія умовно-рефлекторного діяльності І.П. Павлова. Модель замкненої функціональної системи П.К. Анохіна. Функції психічного та їх локалізація в головному мозку. Функціональна асиметрія півкуль головного мозку.

Психіка та еволюція нервової системи. О.М. Леонт'єв «Про стадії та рівні психічного відображення у тварин» (матеріалістична теорія). Стадія елементарної сенсорної психіки, її нижчий і вищий рівні. Стадія перцептивної психіки, її нижчий, вищий та найвищий рівні. Основні форми розвитку поведінки у філогенезі: інстинкти, навички, інтелектуальна поведінка; їх характеристика. Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Соціально-історична детермінація свідомості. Основні ознаки свідомості. Взаємозв'язок розвитку мозку та свідомості людини. Роль праці у формуванні та розвитку свідомості людини. Концепція О.М. Леонт'єва. Поняття несвідомого. Види неусвідомлюваних психічних явищ: «передсвідоме», «підсвідоме», «власне несвідоме». Несвідомі механізми свідомих дій, їх види та сутність. Теорія несвідомого З. Фрейда.

ОСОБИСТІТЬ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ВЛАСТИВОСТІ, ПРОЯВИ

Тема 2.1 Особистість.

Визначення поняття «особистість». Співвідношення понять «індивід», «особистість», «суб'єкт», «індивідуальність». Проблема співвідношення біологічного та соціального в розвитку особистості. Основні періоди в історії вивчення та дослідження особистості (філософсько-літературний, клінічний, власне експериментальний). Типи теорій особистості: психодинамічні, соціодинамічні, інтеракціоністичні, експериментальні, неекспериментальні; структурні, динамічні. Проблема особистості в працях античних філософів. Дослідження проблем особистості в XIX ст. (клінічний період). Стислий аналіз провідних теорій особистості: теорія особистих рис (Ф. Олпорт, Дж. Кеттел), біхевіористичний підхід до розгляду особистості (Б. Скінер, Дж. Уотсон.), когнітивні концепції (Дж. Брунер, Д. Норман, Л. Фестингер, Ф. Хайдер, У. Найсер), психодинамічні теорії (З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, К. Хорні, Г.С. Салліван), гуманістичний підхід до проблеми особистості (Ф. Перл, К. Роджерс, А. Маслоу, Ш. Бюллер). Системно-діяльнісний та історико-еволюційний підходи до проблеми особистості (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, А.В. Петровський, О.М. Леонтьєв, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, К.К. Платонов, Г.С. Костюк, Т.М. Титаренко). Проблема структури особистості. Склад і структура особистості: спрямованість особистості, що визначає її активність і діяльність; індивідуально-психофізіологічні властивості особистості (статеві, вікові особливості, патологічні зміни, темперамент); соціально-психофізіологічна характеристика особистості (психічні процеси, стани, властивості, характер); соціально-генетичний аспект особистості (задатки, здібності, досвід людини). Структура особистості за К.К. Платоновим, Б.Г. Ананьєвим, К.К. Ковальовим, А.В. Петровським, З. Фрейдом. Поняття «потреби» як джерела активності особистості. Класифікації потреб: за походженням (природні, культурні); за предметом (матеріальні, духовні). Проблема походження та співвідношення потреб. «Піраміда потреб» за А. Маслоу. Поняття мотиву та мотивації. Неусвідомлювані мотиви: установка, потяг. Види установок та їх прояви. Усвідомлювані мотиви: інтерес, переконання, прагнення. Сутність, характеристики та види інтересів. Структура та види переконань. Сутність та види прагнень. Поняття про спрямованість особистості. Поняття про самосвідомість особистості, етапи її формування, структура і функції. «Я-концепція» та її компоненти: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий. Самооцінка – центральний компонент «Я-концепції»: за рівнем (висока, середня, низька); за співвіднесенням з реальними успіхами (адекватна, неадекватна); за особливістю функціонування (конфліктна, безконфліктна). Рівень домагань. Самоповага. Структура «Я-концепції»: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий аспекти. Співвідношення понять «Я-концепція» та «Я-образ». Самоефективність та самопрезентація. Самооцінка особистості. Класифікації самооцінки: за рівнем (висока, середня, низька); за

співвідношенням з реальними успіхами (адекватна, неадекватна); за будовою (конфліктна, безконфліктна). Рівень домагань. Значення самооцінки і рівня домагань для розвитку особистості. Самоповага, її сутність та зв'язок з рівнем домагань. Поняття про психологічний захист особистості. Механізми психологічного захисту особистості: сублимація, раціоналізація, витіснення, проєкція, заперечення, ізоляція, заміщення. Формування та розвиток особистості. Шляхи, умови, фактори особистісного зростання.

Тема 2.2 Емоційно-вольові властивості особистості.

Поняття про емоції і почуття. Значення емоцій і почуттів у життєдіяльності людини. Визначення емоцій і почуттів, спільне і відмінне між ними. Основні функції емоцій і почуттів: сигнальна, оціночна, регуляторна. Фізіологічні основи емоцій. Роль другої сигнальної системи у формуванні емоцій. Психологічні теорії емоцій, їх фізіологічна основа (еволюційна теорія Ч. Дарвіна, теорія У. Джеймса-Ланге, теорія Кеннона- Барда, активаційна теорія Ліндсея-Хебба, теорія когнітивного дисонанса Л. Фестінгера, теорія С. Шехтера, інформаційна теорія П.В. Сімонова). Класифікація емоцій за Б.І. Додоновим. Поняття про фундаментальні емоції за К.Є. Ізардом. Почуття (у вузькому значенні слова), їх характеристика. Пристрасть, щастя, любов як особливі види стійких почуттів, їх особливості. Види вищих почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні, праксичні; їх сутність. Види емоцій: прості і складні, вроджені і набуті. Емоційні стани (страх, тривога, сором, гнів, роздратування, радість та ін.). Форми переживання почуттів: настрої, афект, стрес, фрустрація, пристрасть. Поняття про афект. Характеристика стресу. Види психологічного стресу: за часовими характеристиками (короткочасний, тривалий); за змістом (емоційний, інтелектуальний). Основні фази стресу: тривоги, резистентності, виснаженості. Настрої, їх особливості. Емоції та почуття як основні форми переживання, їх сутність. Емоційні властивості особистості (емоційна стійкість, запальність, емоційна чуйність, вразливість, емоційна глибина, емоційна ригідність, лабільність емоцій, емоційна експресивність, емоційність тощо), їх прояви та формування.

Поняття про волю. Ознаки вольової поведінки. Функції волі (спонукальна і гальмівна; спрямовуюча і регулююча). Мимовільні та довільні дії. Особливості довільних рухів і дій. Прості та складні довільні дії. Характеристика вольового акту. Структура вольового акту: 1) виникнення спонукання та попередня постановка мети; 2) стадія обмірковування та боротьба мотивів; 3) прийняття рішення; 4) виконання. «Боротьба мотивів» у вольовому акті. Зв'язок волі та почуттів. Теорії волі (інтелектуалістична, емоційна, волюнтаристична). Природа волі (реактивна, рефлексорна, мотиваційна, регуляційна, «вольового вибору»). Історія розвитку уявлень про волю. Проблема «свободи». Екзистенціалізм – «філософія існування». Підхід І.П. Павлова до розгляду проблеми волі. Концепція волі в працях М.А. Бернштейна. Психоаналітичні концепції волі. Фізіологічні основи волі. Роль другої сигнальної системи у формуванні вольових дій. Значення потреб, емоцій, інтересів і світогляду при

формуванні вольових дій. Розлади волі: апраксія і абулія. Воля як вища психічна функція. Вольова регуляція поведінки: внутрішня і зовнішня. Внутрішній (інтернальний) та зовнішній (екстернальний) локус контролю. Критерії вольової поведінки. Зміст, мета та характер вольових дій. Рішучість і процес прийняття рішення. Боротьба мотивів і виконання прийнятого рішення. Основні властивості волі: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, самостійність. Самоконтроль і закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни у формуванні волі. Класифікація вольових якостей особистості: первинні: (базальні) – сила волі, енергійність, наполегливість, витримка, сміливість тощо; вторинні (характерологічні) – хоробрість, рішучість, впевненість в собі, самовладання та ін.; третинні (морально-ціннісні) – відповідальність, принциповість, обов'язковість, ініціативність, діловитість та ін. Розвиток та виховання вольової активності людини: позитивні та негативні вольові якості.

Тема 2.3 Складні індивідуальні властивості особистості.

Темперамент. Поняття про темперамент. Темперамент як складна інтегративна властивість особистості. Визначення темпераменту. Історія розвитку вчення про темперамент. Вчення про темперамент Гіппократа-Галена. Типологія Е. Кречмера. Вчення І.П. Павлова про тип ВНД як фізіологічну основу темпераменту. Властивості нервової системи, досліджені Б.М. Тепловим, В.Д. Небиліциним, В.С. Мерліним. Характеристика типів темпераменту за основними властивостями (сенситивність, активність, реактивність, пластичність та ригідність, екстравертованість та інтравертованість, темп реакції, емоційна збудливість та виразність). Роль темпераменту в праці та навчанні. Темперамент і проблеми виховання. Вимоги діяльності та тип темпераменту.

Характер. Визначення характеру. Характер як прижиттєве утворення. Природні і соціальні передумови формування характеру. Фізіологічна основа характеру. Структура характеру як закономірна залежність між спрямованістю, переконаннями, розумовими рисами, волею, емоціями, темпераментом. Дві групи рис характеру: 1) риси, які входять до підструктури спрямованості особистості; 2) інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру. Прояв характеру через діяльність, ставлення до інших людей, інтереси, емоційність, волю. Мотиваційні та інструментальні риси особистості. Теоретичні та експериментальні підходи до дослідження характеру. Структура характеру. Провідні риси характеру (емоційно-вольові, когнітивно-пізнавальні (інтелектуальні), морально-ціннісні; мотиваційні). Типологія характеру як центральна проблема експериментальних досліджень і теоретичних пошуків. Різні напрямки «характерології». Типології характеру та темпераменту. Орієнтації характеру за Е. Фроммом: рецептивна, експлуаторська, накопичувальна, ринкова, продуктивна. Поняття про акцентуацію характеру. Класифікація: за тілесною конституцією людини Е. Кречмера (атлетичний, пікнічний, астеничний); типологія соціальних характерів Е. Фромма («мазохіст-

садист», «руйнівник», «конформіст-автомат»); підліткові акцентуації А.Є. Лічко (гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астеноневротичний, сензитивний, психастенічний, шизоїдний, епілептоїдний, істероїдний, нестійкий, конформний); за характером манери спілкування К. Леонгарда (гіпертимний, дистимний, циклоїдний, збудливий, застрягаючий, педантичний, тривожний, емотивний, демонстративний, екзальтований, екстравертований, інтровертований). Особливості формування характеру в дитячому віці. Сензитивний період для формування характеру. Роль взаємодії дитини та дорослого у формуванні характеру. Особливості формування характеру в дошкільному та шкільному віці. Трансформація характеру протягом життя. Самовиховання. Роль праці у формуванні характеру.

Здібності. Поняття про здібності. Природні і соціальні передумови здібностей. Визначення здібностей за Б.М. Тепловим. Показники здібностей. Проблема якісних та кількісних показників здібностей. Історія експериментального дослідження здібностей (тести Біне). Показник IQ та можливості його використання при вивченні здібностей. Структура здібностей. Теоретичні та практичні здібності. Загальні та спеціальні здібності. Рівні розвитку здібностей: репродуктивні здібності, творчі здібності, талант, геніальність. Проблема походження здібностей. Перші теорії здібностей. Концепція здібностей Ф. Галля і Ф. Гальтона. Френологія. Метод близнюків у дослідженні здібностей. Роль особливостей виховання для розвитку здібностей. Біосоціальна природа здібностей людини. Природжені задатки та генотип. Розвиток задатків як соціально обумовлений процес. Обдарованість. Компенсація здібностей. Формування та розвиток здібностей. Основні етапи розвитку здібностей. Роль гри у формуванні здібностей. Особливості сімейного виховання і розвиток здібностей. Умови макросередовища та розвиток здібностей.

Тема 2.4 Діяльність, поведінка та спілкування особистості.

Діяльність та активність. Поняття про діяльність як прояв фізичної і психічної активності, що керується усвідомленою метою. Діяльність як фактор розвитку індивіда і становлення людської особистості та індивідуальності. Соціально-психологічний аспект діяльності. Діяльність як психофізіологічний процес: психічні процеси та досвід людини (знання, уміння, навички, звички). Структура діяльності: потреба, мотив, задача, дія (операція), результат, контроль і оцінка. Внутрішні і зовнішні компоненти діяльності. Інтеріоризація та екстеріоризація. Види дій: зовнішні, внутрішні; дії цілевстановлення, орієнтувальні дії, виконавчі, контролюючі, оцінювальні. Компоненти дій (центральний, сенсорний, моторний) та їх функції. Інтеріоризація та екстеріоризація психічних дій у діяльності людини.

Освоєння діяльності. Сутність навичок і вмінь. Класифікація навичок і вмінь: рухові, інтелектуальні, сенсорні, змішані. Етапи формування навичок (ознайомлювальний, аналітичний, синтетичний, автоматизації). Змінення компонентів дії внаслідок формування навички. Взаємодія навичок: позитивний

та негативний (інтерференція) перенос навичок. Швидкість та психологія формування навичок. «Криві вправ» з позитивним та негативним прискоренням. Поняття про звички. Види звичок: за походженням (культурні, гігієнічні); за характером діяльності (емоційні, фізичні); за впливом на організм (корисні, шкідливі). Особливості формування звичок та їх роль в життєдіяльності людини. Основні види діяльності: спілкування, гра, учіння, праця. Ігрова діяльність, її психологічні особливості. Предметна та сюжетно-рольова гра. Роль гри в розвитку дитини. Спілкування як діяльність. Учіння (навчальна діяльність) як різновид діяльності. Психологічні компоненти трудової діяльності.

Поняття про поведінку. Особливості поведінки людини. Вчинок – як структурна одиниця поведінки людини. Структура та види вчинків. Адаптивна та неадаптивна поведінка особистості. Спілкування. Визначення спілкування та його значення в житті людини. Потреба у спілкуванні як одна з найпотужніших потреб особистості. Взаємозв'язок спілкування та діяльності. Функції спілкування. Основні характеристики та види спілкування: залежно від контингенту учасників (міжособистісне, особистісно-групове, міжгрупове); за мірою опосередкованості (безпосереднє, опосередковане); за особистісною значущістю (особистісне, фактичне); за тривалістю (короткочасне, тривале); за результатом (ефективне, неефективне); за засобами спілкування (вербальне, невербальне). Стратегії та стилі спілкування. Структура спілкування: комунікативна, інтерактивна та перцептивна сторони. Обмін інформацією в комунікативному процесі. Поняття комунікації. Прямий та непрямий (опосередкований) способи подання інформації. Передумови ефективності способів: готовність аудиторії сприйняти аргументацію та схильність аудиторії до схвалення інформації без роздумів. Складові комунікативного акту: комунікатор, зміст повідомлення, канал передачі інформації, аудиторія. Вербальні та невербальні засоби комунікації. Спілкування та мовлення. Мова і мовлення. Фізіологічні основи мовлення. Основні види мовленнєвої діяльності. Усне (монолог, діалог і афективне мовлення) та письмове мовлення, їх характеристика. Невербальні засоби комунікації (кінесика, просодика, екстралінгвістика, проксемика, такесика, тощо)

Психологія переконування. Вплив «комунікатора». Кредитність (компетентність та надійність) комунікатора. Тривалість ефекту кредитності джерела. Впливи "некредитної" особи: ефект сплячого. Сприйняття компетентності комунікатора та її посилення : висловлювання солідарних з аудиторією суджень, фаховість. Сприйняття надійності комунікатора: впевненість, погляд, довіра аудиторії щодо відсутності маніпуляції, темп мовлення. Привабливість комунікатора. Зміст повідомлення. Вплив раціональних та емоційних аргументів. Переконливість повідомлення, яке асоціюється з позитивними почуттями (ефект доброго настрою). Переконливість повідомлення, яке апелює до негативних емоцій (ефект активації страху). Однобічна та повна інформація. Переконливість інформації:

ефекти первинності та вторинності. Канал передачі інформації. Ефективність активно пережитої та пасивно сприйнятої інформації. Ефективність особистого контакту з комунікатором та засобів масової інформації. Переконаливість простих та складних повідомлень в каналах комунікації (відеозапис, аудіозапис, друкований текст). Адресат повідомлення (аудиторія). Специфіка аудиторії: самооцінка слухачів, вік та їх погляди. Реакція на зміст повідомлення. Маніпуляції з відволікання уваги для позбавлення контраргументів. Незацікавлена та незацікавлена аудиторія. Приклади соціально-психологічні досліджень в галузі переконування. Втягування у секти. Складові вербування. Негативний груповий ефект. Конструктивне використання переконань: консультування та психотерапія.

Спілкування як взаємодія людей. Структура міжособистісної взаємодії. Поведінка та міжособистісна взаємодія. Поняття соціальної ролі, види соціальних ролей (офіційні, міжособистісні, внутрішньогрупові). Рольовий конфлікт. Роль і рольові очікування в процесі спілкування. Поняття про транзакцію. Транзактні ролі за Е. Берном, їх психологічна характеристика та прояв в поведінці конкретної особистості. Такт і безтактовність з позиції міжособистісної взаємодії. Соціальний ритуал. Ділова взаємодія. Особливості взаємодії в діловому середовищі. Феномен впливу особистості. Типи впливу. Стратегії та тактики впливу й маніпулювання.

Спілкування як розуміння людьми один одного. Поняття соціальної перцепції та перцептивних механізмів. Ідентифікація, рефлексія, емпатія, децентрація, каузальна атрибуція, внутрішньогруповий фаворитизм, фізіогномічна редукція, «ефект ореолу», стереотипізація їх аналіз. Поняття про каузальну атрибуцію, як приписування причин. Теорія атрибуції. Атрибуції здорового глузду: Г. Келлі про раціональні критерії інтерпретації інших (сталість, винятковість, подібність). Правила об'єднання інформації: важливість рис, ефект «першості». Фундаментальна помилка атрибуції (Л. Росс) та її причини. Культурні відмінності в атрибуціях.

Вплив особистих вражень та очікувань на інтерпретацію подій. Приклади інтуїтивного мислення. Феномен «хіндсайту» («я так і знав!»). Сприйняття та інтерпретація подій. Відтворення спогадів: ефект дезінформації. Праймінг: активація специфічних асоціацій у пам'яті. Феномен самонадіяності та феномен упередження проти доказів. Типові прийоми суджень в умовах недостатньої інформації. Судження на підставі наявних прототипів інформації у пам'яті (евристика доступності). Евристика репрезентативності. Ігнорування базової оцінки та доступність евристики. Мислення, що суперечить фактам: уявні альтернативні сценарії. Ілюзорне мислення: пояснення випадкових подій. Ілюзорний взаємозв'язок. Ілюзія контролю. Повернення до середнього («регрес до норми»). Взаємовплив настрою та суджень.

ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ТА ОСОБИСТОСТІ В ГРУПІ

Тема 3.1 Психологія груп.

Проблема групи в соціальній психології. Поняття соціальної групи. Група

як суб'єкт діяльності Основні характеристики групи: склад групи, структура, групові процеси, рівень розвитку групи. Загальна класифікація груп: за безпосередністю взаємозв'язків (умовні, реальні); за кількісними ознаками (великі, малі); за спільністю діяльності (групи з індивідуально-груповою та взаємопов'язаною груповою діяльністю); за рівнем розвитку (дифузні групи, асоціації, корпорації, колективи). Поняття рівня розвитку групи. Теорія діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків в групі (А.В. Петровський). Характеристика груп різного рівня розвитку за А.В. Петровським. Колектив як група. Стадії та рівні розвитку колективу.

Поняття великої групи. Загальна характеристика великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп: за характером зв'язку (соціальні класи, етноси, партії, громадські, професійні об'єднання та ін.); за тривалістю існування (тривалі (класи, нації), менш тривалі (мітинги, натовп тощо)); за характером організованості (стихійні: натовп, публіка тощо), організовані свідомо (асоціації, партії тощо); за доступністю вступу до групи (закриті, відкриті); за керованістю (керовані, некеровані). Класифікації великих груп. Формальні та неформальні групи. Організовані та неорганізовані. Референтні групи та групи причетності. Специфіка формування груп на сучасному етапі соціокультури (класифікація Г. Діркса).

Великі соціальні групи. Поняття та види великих соціальних груп. Структура психології великої соціальної групи. Методи дослідження психології великих соціальних груп. Консервативні механізми міжгрупової перцепції (внутрішньогруповий фаворитизм, фізіогномічна редукція, стереотипізація). Психологічні особливості етнічних груп. Поняття «національний характер» та «національний менталітет». Проблеми психології патріотизму, етноцентризму, націоналізму, ксенофобії. Психологічні особливості українського національного характеру та менталітету. Стихійні групи та масові рухи. Види стихійних груп. Психологічні механізми натовпу. Механізми функціонування натовпу: зараження, копіювання, наслідування. Соціальні рухи. Поняття та різновиди соціальних рухів. Механізми приєднання до руху. Теорії, що пояснюють причетність до руху. Співвідношення позицій більшості та меншості в соціальному русі. Молодіжні рухи: діяльність деструктивних груп.

Мала група в соціальній психології: поняття, межі, класифікації. Особливості дослідження малих груп. Класифікація малих груп: за опосередкованістю/безпосередністю контактів (первинні і вторинні); за суспільним статусом (формальні, неформальні); за значущістю (референтні, групи членства). Психологічні параметри малої групи. Залежність ефективності групи від її величини. Класифікація малих груп: первинні та вторинні групи (Ч. Кулі), формальні та неформальні групи. (Е. Мейо), групи членства та референтні групи (Г. Геймен), групи за рівнем розвитку: дифузна група, про соціальна та асоціальна асоціації, корпорація, колектив (А.В. Петровський). Психологічна структура та динамічні процеси в групі. Загальна характеристика процесів диференціації та інтеграції в малій групі. Створення малої групи.

Згуртованість групи як ціннісно-орієнтаційна єдність.

Концепція групової організації Дж. Морено. Формальна та неформальна структура групи. Соціограма. Задоволеність участю у групі. Види «соціометричної групової організації»: інтровертна, екстравертна, змішана. Згуртованість групи. Індекс групової згуртованості. Статус у групі. Відповідність ролей груповим очікуванням. Конфлікт та його наслідки. Психологічний клімат групи та його складові. Ефективність групової діяльності. Процес прийняття групового рішення. Психологічна сумісність та самопочуття. Авторитет, його сутність та походження. Офіційний та неофіційний авторитет. Лідерство в групах. Теорії лідерства: «теорія рис» або «харизматична» теорія. Ситуативна теорія лідерства. Системна теорія лідерства (керівництва). Підходи до керівництва. Стилі керівництва (автократичний, авторитарний, ліберальний, демократичний, потуральний, непослідовний). Чинники, що визначають стиль керівництва. Психологічні особливості роботи педагога з учнівськими групами. Психологічні аспекти організації спільної навчальної діяльності. Неформальні учнівські групи, їх особливості залежно від віку дитини. Родина як мала соціальна група. Функції родини: виховна; господарсько-побутова, економічна, первинного контролю, духовного спілкування; соціально-статусна, емоційна. Сімейні ролі. Стисла історія розвитку сімейних відносин. Психологічний клімат сім'ї. Задоволеність шлюбом та її чинники для чоловіків та жінок. Проблема психологічної сумісності в шлюбі. Сексуальна гармонія. Порушення сімейних відносин. Стилі сімейного виховання та стосунки між поколіннями в сім'ї.

Тема 3.2 Особистість в групі. Міжособистісні стосунки.

Феномен групового тиску. Поняття конформізму, його сутність як соціально-психологічного феномену. Різновиди конформізму: поступливість та схвалення. Конформізм зовнішній та внутрішній. Підкорення, як різновид конформізму. Умови прояву конформності. Проблема альтернативи конформній поведінці у західній та вітчизняній соціальній психології. Нонконформізм – «конформізм навиворіт». Вплив меншості. Соціальна фасилітація. Ефект присутності інших. Психологічні причини соціального збудження: боязнь оцінки, розпорошення уваги, факт присутності спостерігача. Деіндивідуалізація. Поняття та соціальні обставини виникнення. Чисельність групи. Фізична анонімність. Групова поляризація. Поняття групової поляризації. Експериментальне вивчення групового прийняття рішень: «зрушення у бік ризику». Групова поляризація в реальному житті: в навчальних закладах, спільнотах та екстремістських групах, інтернет-групах. Теорії групової поляризації: інформаційний та нормативний вплив (феномен плюралістичного невігластва).

Подолання колективного мислення: вплив групової меншості. Поняття та приклади колективного мислення у міжнародній політиці. Симптоми колективного мислення: 1) ілюзія невразливості; 2) раціоналізація; 3) віра, що не ставить під сумнів моральність групи; 4) стереотипні уявлення про

супротивників; 5) примус до конформізму; 6) самоцензура в тому, що стосується побоювань або поганих передчуттів; 7) ілюзія одностайності; 8) наявність «поглиначів інформації». Запобігання колективному мисленню.

Проблеми міжособистісних стосунків. Міжособистісна атракція. Поняття атракції. Зв'язок атракційних відносин із відчуттям щастя та особистісним здоров'ям. Чинники атракції. Територіальна близькість людей. Взаємодія на «спільній території». Антиципація взаємодії. Ефект ореолу. Ефект «простого перебування в полі зору». Експерименти з дослідження стереотипу фізичної привабливості. Фізична привабливість та феномен «відповідності зовнішнім даним партнера». Культурні детермінанти фізичної привабливості. Визначальні чинники тривалості-короткочасності атракції. Дослідження асоціативної симпатії та антипатії. Прив'язаність та товариство, дружба, кохання. Прив'язаність та її типи. Дружба, її зміст та психологічні ознаки. Кохання. Різновиди кохання: кохання-пристрасть, кохання-дружба. Глобалізація та зміни безпосередніх людських взаємин.

Природа та різновиди упереджень. Поняття та природа упереджень. Зв'язок упереджень з стереотипами та установками. Дискримінація, расизм, сексизм. Расові упередження та їх поширеність. Приховані форми упереджень. Гендерні упередження. Дослідження амбівалентності гендерних установок. Соціальні джерела упереджень. Соціальна нерівність як причина упереджень. Релігія та упередження. Деструктивні групи та упередження. Теорія Дж. Ліфтена про глибинну ресоціалізацію особистості як причину деструктивної поведінки. Теорія соціальної ідентифікації Г. Тешфела. Внутрішньогруповий фаворитизм. Емоційні та когнітивні джерела упереджень. Емоційні джерела упереджень (агресія, фрустрація). Особистісні причини упереджень: статус, тип особистості. Когнітивні джерела упереджень. Теорія особистісних конструктів Дж. Келлі: упереджений, стереотипний та передбачувальний типи особистості. Поняття про соціалізацію. Фактори соціалізації: мегафактори; мезафактори; мікрофактори; механізми їх дії. Сутність соціалізації. Етапи соціалізації: первинна, вторинна. Вхідження зрілої особистості у групу (адаптація, індивідуалізація, інтеграція).

Тема 3.3 Агресія та конфлікти.

Загальна психологічна характеристика агресії. Теорії агресії: теорія інстинктивної агресії, агресія – реакція на фрустрацію, агресія як набута соціальна навичка.

Поширеність агресії та її види. Фізична та вербальна (словесна) агресія. Ворожа агресія (скерована на заподіяння шкоди) та інструментальна (як засіб досягнення мети). Контактна (безпосереднє заподіяння шкоди різними знаряддями) та дистантна (застосування вогнепальної зброї тощо) агресія.

Аналіз причин людської агресії. Теорія інстинктивної агресії (З. Фройд та К. Лоренц) та еволюційна психологія. Біологічні теорії (особливість діяльності нервових центрів мозку, генетичні та біохімічні чинники). Психологічні теорії агресії. Класична теорія «фрустрація – агресія» (Дж. Доллард та Н. Міллер).

Концепція заміщеної агресії (Л. Берковіц). Відносна депривація та агресивне реагування. Агресія як «вигідна» навичка досягання мети. Теорія соціального научіння агресії. Вплив сім'ї та середовища на агресивність дітей. Ситуативні чинники, що провокують на агресивні дії (біль, атакуюча поведінка, спека, тіснява). Посилення діяльності ЗМІ на прищеплення зразків просоціальної поведінки. Психотерапевтичні методи (катарсис) послаблення агресії. Підхід, заснований на соціальному научінні.

Поняття альтруїзму як просоціальної поведінки та конструктивної взаємодії. Причини, завдяки яким ми надаємо допомогу. Обґрунтування альтруїзму з позицій теорії соціального обміну. Альтруїзм та соціальні норми. Емпатія як джерело справжнього альтруїзму. Поняття взаємодії та підходи до вивчення альтруїзму. Психологічна теорія соціального обміну. Концепція альтруїзму як замаскованого егоїзму. Концепція альтруїзму як душевного чину людей. Погляд психологів-еволюціоністів на причини виникнення альтруїзму. Соціологічний та еволюційний підходи до пояснення альтруїзму. Соціологічний підхід: соціальні норми, що мотивують альтруїзм. Норма взаємності. Норма соціальної відповідальності. Еволюційний підхід до пояснення альтруїзму.

Поняття конфлікту в психології. Внутрішньо-особистісний та соціально-психологічний конфлікт. Психологічна сутність соціально-психологічного конфлікту, його структура. Класифікація конфліктів: за способом розв'язання (насильницькі, ненасильницькі); за сферою прояву (політичні, соціальні, економічні, організаційні); за спрямованістю впливу (вертикальні, горизонтальні); за ступенем виразності (відкриті, приховані); за кількістю учасників (внутрішньо-особистісні, міжособистісні, міжгрупові); за потребами (когнітивні, конфлікти інтересів).

Методи дослідження конфлікту. Динаміка конфлікту. Причини виникнення міжособистісних конфліктів. Негативні та позитивні функції конфлікту. Конструктивні та деструктивні конфлікти. Шляхи конструктивного розв'язання конфліктів. Типові стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях за У. Томасом та Р. Кілменом: співробітництво, протисторова, компроміс, поступка, уникнення. Засоби саморозв'язання конфліктів. Шляхи розв'язання конфліктів в учнівському та педагогічному колективах.

4. ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Тема 4.1 Увага.

Поняття про увагу. Увага як психологічний феномен. Функції уваги. Увага та свідомість. Природа уваги в теоріях та концепціях: моторна теорія уваги Т. Рібо; теорія установки Н.Д. Узнадзе; теоретична концепція П.Я. Гальперіна; вчення про осередок оптимального збудження І.М. Сеченова, І.П. Павлова; теорія домінанти А.А. Ухтомського; нейропсихологічна (роль неспецифічних систем мозку та спеціалізованих нейронів у виникненні уваги) теорія. Види уваги: за особливостями об'єктів (чуттєва, інтелектуальна, моторна); за формою організації уваги (колективна, групова, індивідуальна); за характером цільового спрямування та за рівнем

вольових зусиль (мимовільна, довільна, післядовільна). Мимовільна увага та фактори, які її зумовлюють. Особливості довільної уваги. Післядовільна увага. Властивості уваги: спрямованість, зосередженість, стійкість, тривалість, концентрація, інтенсивність, коливання (флуктуація), розподіл, переключення, обсяг, широта, активність. Неуважність, її причини. Уявна та справжня неуважність. Розвиток уваги у дітей, боротьба з неуважністю тавідволіканням. Основні критерії розвинутої уваги. Чинники розвитку уваги за Л.С. Виготським. Основні шляхи управління та формування уваги.

Тема 4.2 Відчуття та сприймання.

Поняття про відчуття. Життєве значення відчуттів: відчуття як первинна форма орієнтування організму в довкіллі. Фізіологічна основа відчуттів: органи чуття, аналізатори, рецептори. Будова аналізатора за І.П. Павловим (периферійний, провідниковий, мозковий відділи). Класифікація відчуттів: залежно від аналізаторів (зорові, слухові, вібраційні, нюхові, смакові, шкіряні, органічні, статичні, кінестетичні); за розташуванням рецепторів (екстероцептивні, інтероцептивні, пропріоцептивні); залежно від адекватності подразників аналізатору (адекватні, неадекватні); за наявністю або відсутністю безпосереднього контакту рецептора з подразником, який викликає відчуття (контактні, дистантні). Основні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, локалізованість, тривалість; їх особливості. Загальні закономірності відчуттів: пороги чутливості, адаптація, взаємодія, сенсibiliзація, контраст, синтезія; їх характеристика.

Поняття про сприймання. Значення сприймання в життєдіяльності людини. Відмінність сприймання від відчуття. Специфіка сприймання людиною. Фізіологічна основа сприймання. Взаємозв'язки аналізаторів у процесі сприймань. Роль моторних компонентів у сприйманні. Сприймання як дія. Загальні властивості та індивідуальні особливості сприймань (предметність, цілісність, структурність, контактність, осмисленість, категоріальність, вибірковість, аперцепція, динамічний стереотип, установка). Ілюзії, галюцинації та їх причини. Класифікація і види сприймань: за провідним аналізатором (зорові, слухові, нюхові, смакові, дотикові, статичні, кінестетичні); за формами існування матерії (простору, руху, часу). Індивідуальні особливості сприймання. Особливості сприймання людиною часу, простору, руху. Мимовільне та довільне сприймання. Спостереження як форма довільного сприймання. Перехід сприймання в спостереження. Сутність спостереження. Спостережливність, її визначення.

Тема 4.3 Пам'ять.

Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті та діяльності людини, у навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми. Зв'язок пам'яті людини з її здібностями та діяльністю. Теорії пам'яті в психології. Фізіологічна, фізична та біохімічна теорії пам'яті. Асоціативна теорія пам'яті. Поняття про асоціації та їх основні види. Гештальт-теорія пам'яті. Смилова концепція пам'яті А. Біне та К. Бюллера. Психоаналітична теорія пам'яті. Діяльнісна теорія пам'яті (Л.С.

Виготський, О.М. Леонт'єв, П.І. Зінченко, П. Жане, А.О. Смирнов). Основні види пам'яті. Класифікація окремих видів пам'яті: за змістом матеріалу (рухова, емоційна, образна, словесно-логічна); за характером мети діяльності (мимовільна, довільна); за тривалістю закріплення та збереження матеріалу (оперативна, короткочасна, довгострокова), за характером асоціацій (логічна та механічна). Рухові, емоційні, образні, словесно-логічні види пам'яті, їх сутність. Короткочасна, довгострокова та оперативна види пам'яті, їх особливості. Характеристика довільної та мимовільної пам'яті. Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, забування, відтворення. Основні види запам'ятовування: довільне та мимовільне, логічне та механічне. Метод повторення. Цілісний, частковий і комбінований способи запам'ятовування. Умови ефективного запам'ятовування. Відтворювання як процес пам'яті. Види відтворювання. Пригадування. Впізнавання та власне відтворювання, їх відмінність. Забування як процес пам'яті, його сутність. Умови збереження. Явище ремінісценції. Характеристика ретро- та проактивного гальмування. Швидкість, точність, міцність і готовність як індивідуальні відмінності в процесах пам'яті, їх характеристика. Індивідуальні особливості і типипам'яті. Типи пам'яті: зорова, слухова та рухова, їх сутність. Змішані типи пам'яті. Залежність типу пам'яті від типу ВНД та особливостей виховання. Процеси і закономірності пам'яті: запам'ятовування (мимовільне – довільне, механічне – логічне, оперативне). Заучування і прийоми його організації. Умови ефективності запам'ятовування. Відтворення (мимовільне – довільне, впізнавання, пригадування, спогади). Збереження і забування. Ремінісценція. Ретроактивне і проактивне гальмування. Закон забування Г. Еббінгауза.

Тема 4.4 Мислення.

Поняття про мислення як вищій пізнавальний процес. Основні характеристики мислення. Взаємозв'язок мислення та мови. Соціальноприрода мислення. Фізіологічні основи мислення. Функції мислення. Зв'язок мислення з мовою, мовленням та чуттєвим пізнанням людини. Коротка історія розвитку психології мислення. Функціонально-операційна сторона мислення. Мисленнєві дії і операції (порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація). Логічні форми мислення як продукти мисленнєвого процесу: поняття (родові і видові; загальні, збірні та одиничні; конкретні та абстрактні; категорії, зміст та об'єм поняття; визначення); судження (поодинокі, часткові, загальні; про існування чи не існування певних об'єктів; про властивості об'єктів; про відношення об'єктів; прості і складні; стверджувальні і заперечні; тотожно істинні і тотожно хибні; здійсненні і нездійсненні); умовисновки (індуктивні і дедуктивні; міркування, силізм, висновок, аналогія). Мислення, як діяльність: процес розв'язання задач. Класифікація та види мислення: за змістом (наочно-дійове, наочно-образне, абстрактне); залежно від змісту задач, у розв'язання яких воно включається (технічне, наукове, художнє); за характером завдань (практичне, теоретичне); за усвідомленістю перебігу мислення (дискурсивне та інтуїтивне);

за ступенем новизни і оригінальності (репродуктивне і продуктивне); за співвідношенням з дійсністю (реалістичне, аутистичне). Індивідуальні відмінності у мисленні людини (глибина – поверховість, послідовність – непослідовність, самостійність – несамостійність, критичність – некритичність, гнучкість – негнучкість, швидкість - повільність). Інтелект людини за Р. Мейлі (логічно-формальний, наочно-конкретний, аналітично-рецептивний, комбінаторно-творчий, сприйнятливо-тонкий, загострено - спрямований). Основні етапи формування мислення. Філогенетичні та онтогенетичні аспекти розвитку мислення. Теорія розвитку інтелекту Ж. Піаже. Дослідження проблеми формування понять, проведені Л.С. Виготським і Л.С. Сахаровим.

Тема 4.5 Уява.

Поняття про уяву як вищий пізнавальний процес Основні відмінності уяви від образів пам'яті та сприйняття. Роль уяви в житті людини. Основні функції уяви: функція пізнання дійсності, функція регулювання емоційних станів, функція довільної регуляції пізнавальних процесів, функція формування внутрішнього плану майбутньої діяльності. Фізіологічні основи уяви. Уява та органічні процеси. Класифікація видів уяви: у зв'язку із наявністю мети та ступенем контролю (мимовільна, довільна); у зв'язку з діяльністю (активна-пасивна); за змістом діяльності (художня, наукова, творча тощо); за ступенем новизни (репродуктивна, творча); за зв'язком з дійсністю (реалістична, фантастична). Мрія, фантазія, сновидіння, галюцинація. Аналітико-синтетичний характер уяви. Основні форми синтезування образів уяви: аглютинація, гіперболізація, підкреслення, схематизація, типізація; їх характеристика. Індивідуальні особливості уяви: змістовність, широта, сила, яскравість, швидкість, дієвість, реалістичність, перевага тих чи інших видів уявлень; їх розвиток. Відмінність між людьми за ступенем розвитку уяви та за типом уявлень, якими вони оперують. Характеристика ступеня розвитку уяви. Основні типи уяви. Етапи розвитку уяви. Індивідуальний характер розвитку уяви. Загальне уявлення про творчість. Креативність.

ЕТАПИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОНТОГЕНЕЗІ

Тема 5.1. Закономірності психічного розвитку та формування особистості.

Питання про співвідношення біологічного і соціального впливу на психічний розвиток та формування особистості. Аналіз проблеми психічного розвитку. Концепція рекапітуляції: нормативний підхід до вивчення психіки. Теорія 3-х ступенів розвитку К. Бюлера. Біхевіоризм. Теорії конвергенції двох факторів розвитку. Психоаналітична теорія дитячого розвитку Фрейда. Дитячий психоаналіз (А. Фрейд). Епігенетична теорія розвитку особистості Е. Еріксона. Концепція Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини. Розвиток людини як процес оволодіння соціально-історичним досвідом. Історико-культурна теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського про джерело психічного розвитку, рушійні сили та фактори розвитку. Основні закони психічного розвитку дитини. Нерівномірність, стійкість-пластичність,

дивергентність-конвергентність, компенсаторні можливості, сензитивність психічного розвитку. Поняття про сензитивні періоди. Проблема співвідношення процесу розвитку і навчання. Поняття прорівень актуального розвитку та зону найближчого розвитку. Поняття вікового періоду. Критерії психічного розвитку; соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, вікові новоутворення, кризи розвитку, закон чергування різних типів діяльності. Основні лінії та напрямки психічного розвитку: розвиток особистості та пізнавальної сфери. Вікова періодизація психічного розвитку дитини. Механізм зміни вікових періодів. Загальна характеристика вікових періодів.

Тема 5.2 Психічний розвиток дитини від народження до школи.

Важливість пренатального періоду у розвитку дитини. Фізіологічний розвиток дитини у пренатальний період. Психічний розвиток дитини у пренатальний період. Взаємозв'язок між ставленням матері до майбутньої дитини і психічним розвитком немовляти. Вплив стресу на плід. Поняття про фізіологічну незрілість новонароджених. Народження як новий якісний етап життя. Період новонародженості. Передумови психічного розвитку новонародженого. Безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини. Суть кризи новонародженості. Критерії завершення періоду новонародженості. «Комплекс пожвавлення». Соціальний та емоційний розвиток дитини першого року життя. Соціальна ситуація розвитку «мати-дитина», провідний вид діяльності - безпосередньо-емоційне спілкування. Розвиток орієнтації в оточуючому середовищі. Сприймання як провідна функція пізнання. Формування способів спілкування з дорослими на 1-му році життя. Почуття довіри до людей. Розвиток рухів. Акт хватання. Повзання. Маніпулювання. Прямоходіння.

Психологічні особливості розвитку дитини від 1 до 3 років. Виникнення нової соціальної ситуації розвитку: дитина-предмет-дорослий. Розвиток предметної гри від маніпулювання предметами до їх функціонального використання за призначенням. Раннє дитинство – сензитивний період у розвитку мови. Розумовий розвиток дитини: розвиток сприймання і утворення уявлень про властивості предметів, наочно-дійове мислення, формування узагальнень, виникнення знакової функції свідомості. Передумови формування особистості. Криза 3-х років життя її причини, прояви та шляхи подолання. Сюжетно-рольова гра та її психологічна характеристика. Провідна роль сюжетно-рольової гри в психічному розвитку. Вплив гри на емоційну та вольову сферу. Виникнення ієрархії мотивів.

Розвиток пізнавальних процесів: формування наочно-образного мислення, передумови виникнення довільної уваги та довільних форм запам'ятовування, розвиток уяви. Пізнавальна та афективна уява. Формування внутрішньої особистої самооцінки як результат розвитку самосвідомості, етичних уявлень, моральних почуттів. Виникнення совісті. Малювання як передумова оволодіння письмовою мовою. Етапи розвитку дитячого малюнку. Особливості дообразотворчого та образотворчого етапів. Значення малювання

для загального розвитку дитини. Проблема психологічної готовності до навчання в школі. Компоненти психологічної готовності: особистісна, інтелектуальна, соціально-психологічна.

Тема 5.3 Психологія молодшого школяра.

Психічний розвиток і формування особистості молодшого школяра. Проблема зміни місця дитини в системі суспільних відносин. Характеристика основних показників готовності дитини до школи. Соціальна ситуація розвитку дитини, що вступила до школи. Навчання та виховання в школі як основна умова психічного розвитку молодших школярів. Проблеми адаптації першокласників до навчання в школі. Місце школяра в сім'ї. Роль та авторитет вчителя початкових класів. Молодший школяр та однокласники.

Шестирічні діти в умовах школи. Діяльність у молодшому шкільному віці. Зміна об'єктивних умов (соціальної ситуації) психічного розвитку з приходом дитини до школи. Спілкування з батьками та іншими дорослими. Вплив стилю роботи вчителя на розвиток спілкування дітей. Спілкування і мова в школі. Соціальна життя молодшого школяра. Роль особистості вчителя у навчанні та вихованні молодшого школяра. Вплив стилю спілкування вчителя на спілкування дітей. Роль класного вихователя у формуванні у молодших школярів громадської позиції. Спілкування хлопчиків і дівчаток у класі. Розумовий розвиток молодшого школяра. Особливості формування інтелектуальних процесів в умовах вирішення навчальних і практичних завдань. Зміст навчання як джерело розумового розвитку в шкільному віці.

Вікові особливості та можливості засвоєння знань. Проблема інтелектуалізації психічних процесів: розвиток сприйняття і спостережливості. Пам'ять молодшого школяра, шляхи підвищення її ефективності. Особливості уваги та уваги. Навчальна діяльність як провідний вид діяльності, що визначає психічний розвиток молодших школярів. Готовність до школи. Загальна характеристика навчальної діяльності. Довільний характер навчання. Центральні новоутворення свідомості, які виникають в молодшому шкільному віці (рефлексія, внутрішній план дій, довільність). Структура навчальної діяльності. Особливості навчальної мотивації молодших школярів. Формування системи відносин до школи, вчителю, навчальних обов'язків. Засвоєння моральних норм і правил поведінки. Усвідомлення прав і обов'язків школяра. Зміна ставлення до навчання протягом молодшого шкільного віку. Вплив стилю спілкування на формування ставлення до школи, одноліткам, вчителю. Проблема оцінки. Вплив інтересу до змісту навчальної діяльності молодшого школяра на його розвиток. Гра і інші види діяльності в молодшому шкільному віці.

Особистість дитини молодшого шкільного віку. Формування особистості молодшого школяра. Особливості розвитку самосвідомості. Ім'я. Зовнішній образ. Обличчя. Тіло. Домагання на визнання: позитивні досягнення і негативні освіти. Статеві ідентифікація. Психологічний час дитячої особистості в молодшому шкільному віці. Соціальний простір у самосвідомості дитини

молодшого шкільного віку. Розвиток почуттів. Особливості волі. Формування соціальної активності молодшого школяра. Значення формування основ екологічної свідомості. Особливості розвитку особистості в умовах психічної депривації. Індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці.

Тема 5.4 Психологія підлітка.

Загальна характеристика соціальної ситуації розвитку у підлітковому віці та проблема «кризи підлітка». Фізіологічні та психологічні передумови перебудови у підлітковому віці. Підліткова криза та шляхи її подолання. «Подвійна» соціальна ситуація в житті підлітка: ознаки «дитинства» та ознаки «дорослості». Підліток в сім'ї, школі і серед однолітків. Вікові періодиотроцтва. Навчальна та інші діяльності в підлітковому віці. Стимули і мотивинавчання. Формування навчальних мотивів, їх стійкість. Розвиток пізнавальних потреб підлітка та водночас «психологічний відхід від школи» (О.М. Леонт'єв). Розвиток моральних норм і правил поведінки. Ставлення до обов'язків школяра. Зміна ставлення до навчання протягом підліткового віку. Психологічні особливості трудової діяльності в підлітковому віці. Ігри в отроцтві. Підлітки та комп'ютер. Значущість та особливості віртуального спілкування в підлітковому віці. Особливості спілкування підлітків з батьками та іншими дорослими. Процес самоствердження (позитивні та негативні форми). Спілкування з учителями в школі. Потреба в довірчому спілкуванні з дорослим. Потреба в автономізації від дорослих. Перебіг кризових, конфліктних явищ в спілкуванні з дорослими. Бажання наслідувати хибним взірцям «дорослості». Спілкування з однолітками як потреба і значуща діяльність. Провідний вид діяльності та «почуття дорослості» як центральне новоутворення свідомості у підлітковому віці. Дружба. Спільне відчуження від дорослих. Потреба в розвитку мови як засобі спілкування. Світ читання підлітків. Автономна мова в підліткових групах. Особливості проведення часу. Спілкування і статева ідентифікація. Психологія сексуальних взаємодій підлітків. Психологічні стреси з приводу підліткової вагітності. Перша любов. Розумовий розвиток та розвиток мови в підлітковому віці. Вхідження в реальність знакових систем мови. Верхній рівень мовної культури. Школа, мова та індивідуалізація. Підліткова мовна субкультура. Сленг. Значення жестів у спілкуванні підлітків. Розвиток вищихпсихічних функцій. Сенсорний розвиток. Сприйняття образотворчого мистецтва. Сприйняття музики. Розвиток мислення і прогнози майбутнього інтелектуального потенціалу. Розвиток уваги, пам'яті, уяви. Підліток між реальністю і уявою.

Розвиток особистості в отроцтві. Особливості ідентифікації-відокремлення. Криза особистості в отроцтві. Криза ідентифікації зі своєю зовнішністю і власними уявленнями про себе. Проблема «образу власного тіла» у підлітковому віці. Відокремлення від себе та інших. Самосвідомість в отроцтві. Активізація процесу самопізнання. Негативізм, протистояння, пошук цілісного образу себе. Домагання на визнання у підлітків. Загостренняпотреби у визнанні. Особлива значимість в домаганні на визнання своєї унікальності.

Специфіка статевої ідентифікації в підлітковому віці. Особливості ставлення підлітка до свого минулого, теперішнього і майбутнього. Страх смерті. Підліткова суїцидальність. Соціальний простір особистості підлітка. Ставлення підлітка до прав та обов'язків. Виховання честі, совісті, почуття власної гідності – необхідна умова становлення особистості. Прояви акцентуацій характеру у підлітковому віці та значення їх своєчасного діагностування. Психологія агресивної поведінки підлітка. Протиправна поведінка підлітків. Алкоголізм і наркоманія в підлітковому віці. Особливості розвитку особистості підлітка в умовах депривації.

Тема 5.5 Психологія ранньої юності.

Юність як етап життєвого шляху людини. Поняття про ранню та зрілу юність. Соціальна ситуація розвитку у юнацтві. Зміна обставин життя: необхідність особистісного та професійного самовизначення. Прагнення визначитися з Я-ідентичністю. Осягнення способів існування людини. Особиста відповідальність за свій вибір. Внутрішня позиція. Проблема провідної діяльності у юнацькому віці. Навчальна, трудова та інші значущі діяльності. Розуміння необхідності навчання. Роль навчально-професійної діяльності в формуванні особистості. Пізнавальна сфера і творчість у юнацькому віці. Формування ціннісних орієнтацій. Позитивні тенденції у розвитку: прагнення до знань і професійної діяльності. Трудова діяльність. Професійне самовизначення. Вибір професії – обов'язок і право в юнацькому віці. Відповідальне ставлення до свого майбутнього при виборі професії. Розуміння необхідності трудової діяльності. Роль праці у формуванні особистості. Розуміння необхідності дисциплінованості в кожному виді діяльності. Психологічні особливості формування професійних інтересів, нахилів. Значення спорту для розвитку особистості в юнацькому віці. Військовий обов'язок і служба в армії. Психологічні проблеми молоді як електорату. Значення вибору в житті людини. Зараження емоціями натовпу. Молодіжний електорат: психологічні особливості.

Особливості спілкування зі старшими і з однолітками: загальні тенденції. Спілкування зі старшими. Типи спілкування. Особливості спілкування з однолітками. Потреба в спілкуванні з референтною групою. Соціальна і психологічна бажаність спілкування молодого покоління з старшим поколінням (дорослими та літніми). Потреба та право молоді в автономізації від старших, види автономізації: поведінкова, емоційна, нормативна (І.С. Кон). Формування світогляду. Стабілізація внутрішнього життя в ранній юності.

Потреба в освоєнні продуктивних прийомів спілкування і розвитку мови. Асоціальне середовище і стигматизація в контексті спілкування. Феноменологія психологічних пагонів: ескапізм і аутизм. Віртуальні співтовариства в галактиці Інтернету. Розвиток потреби участі в суспільному житті, у формальних і неформальних організаціях. Спілкування як умова розвитку особистості. Діалогова і монологічна мова. Домагання на унікальність і способи його задоволення в спілкуванні. Спілкування з однолітками протилежної статі.

Динаміка вікових змін статевих функцій. Проблеми статево-рольової ідентифікації у підлітковому та юнацькому віці. Особливості проведення часу. Ігри. Флірт. Дружба. Спілкування і статева ідентифікація. Психологія сексуальних взаємодій. Любов в юності і любовна ідентифікація. Психологічні особливості першого кохання. Мотиви юнацької сексуальності. Раннє материнство і батьківство. Здатність до материнства і батьківства. Материнство як психологічний стан і культурна цінність. Нові соціально-психологічні умови молодого покоління. Етапи розвитку сфери потреб та мотивів майбутньої матері. Фактори, що визначають тип материнського ставлення до дитини.

Особистість в юності. Криза 17 років, та шляхи її подолання (орієнтація на продовження освіти або на пошук роботи). Ситуація вибору життєвого шляху. Формування ціннісних орієнтацій. Основні варіанти життєвого шляху: навчання у вузі, пошук роботи, служба в армії, або втеча від суспільства, занурення у кримінальний світ. Центральні проблеми юності: «Хто я?», «Що я хочу?» та «Що я можу?». Розумовий розвиток і ціннісні орієнтації. Сензитивність до розумовому розвитку. Прагнення до споглядання і вмінню дивитися і бачити. Потреба в самостійному мисленні. Особливості пізнавальних процесів та формування індивідуального стилю пізнавальної діяльності у юнацькому віці. Внутрішні образи, марення, нормальний аутизм. Реальність знакових систем мови. Рефлексія як форма самопізнання. Особливості ідентифікації і відособлення в контексті проблем особистості. Ідентифікація зі своєю зовнішністю і зі своїм уявленням про себе. Тіло. Криза особистості в юності. Переживання психічної та сутнісної ідентичності. Наслідування, емпатія, співпереживання, психічне зараження, проекція як прояви ідентифікації. Стійка особистісна ідентичність. Статева ідентифікація. Залежність відчуття тотожності зі своїм «Я» від особливостей розвитку самосвідомості. Значення відокремлення для самоототожнення. Крайній ступінь відокремлення-відчуження. Особистісна відчуженість в контексті соціальної відчуженості. Самосвідомість в юності. Усвідомлення себе як індивідуальності. Ствердження своєї унікальності. Самосвідомість в юності, спрямоване на самого себе в рамках всіх п'яти ланок. Домагання на визнання і форми участі в суспільному житті. Специфіка статевої ідентифікації в юності: ідентифікація зі своїм тілом і всім фізичним виглядом; психічний склад; поведінку і очікування юнаки (дівчата). Психологічний час у структурі юнацького самосвідомості. Ставлення до життя і смерті. Самопізнання і самооцінка. Почуття гідності. Значення розуміння необхідності послуху і дисциплінованості. Моральні цінності і аморалізм. Формування образу свого місця у всіх реаліях людського існування: в предметному світі, в образно-знакових системах, у природі, в соціальному просторі, у віртуальному світі. Самовиховання в юнацькому віці. Формування життєвої позиції та етичних переконань. Виховання честі, совісті, почуття власної гідності. Почуття особистості в юнацькому віці. Розвиток творчої активності як самовираження. Юнацькі щоденники та їх значення, формування світогляду. Проблема

позитивної соціальної активності. Вибір життєвих цілей та їх реалізація. Різноманітність типів особистості в юності. Студентство, як особлива соціально-вікова група періоду зрілої юності.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

ОСНОВНІ:

1. Ануфрієва Н. М., Зелінська Т. М., Єрмакова Н. О. Соціальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. К. : Каравела, 2009. 215 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. За ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огоднійчук та ін. К. : Каравела, 2007. 399 с.
4. Кутіщенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. К. : Центр учбової літератури, 2010. 125 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр учбової літератури, 2008. 272 с. <https://subject.com.ua/pdf/354.pdf>
6. Москалець В.П. Загальна психологія: підручник. К.: Ліра-К., 2020. 564 с. <http://lira-k.com.ua/preview/12628.pdf>
7. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Вид. 2-е, стер. К. : Кондор, 2015. 469 с. http://www.google.com/url?q=http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/vikova.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwje09Gq2-zoAhXqAhAIHdPrBVMQFjACegQICRAB&usg=AOvVaw0f-o3a7FlgOpUGNHT_W8Yf
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. К.: Либідь, 2005. 576 с.
9. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н.Ю. Волянчук, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев. Київ : КПІ імені Ігоря Сікорського, 2019. 254 с. <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27765/1/Social-psychology.pdf>
10. Ушакова І. М. Вікова психологія: курс лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2016. 123 с. <http://www.google.com/url?q=http://books.nuczu.edu.ua/download.php%3Frec%3D5584%26mode%3D1&sa=U&ved=2ahUKEwje09Gq2-zoAhXqAhAIHdPrBVMQFjABegQICrAB&usg=AOvVaw0VcxoA5DeI-ZpyrwmM58Jc>

ДОДАТКОВІ:

1. Варій М. Й. Психологія особистості [Текст] : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. МОН України, Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. К. : Центр учбової літератури, 2008. 591 с.
2. Васянович Г. П. Основи психології : навчальний посібник. К. : Педагогічна думка, 2012. 114 с. [http://lib.iitta.gov.ua/9961/1/Васянович%20\(2\).pdf](http://lib.iitta.gov.ua/9961/1/Васянович%20(2).pdf)
3. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. К.: Центр учбової літератури, 2008. 688 с. http://www.cul.com.ua/preview/sotcialna_psihologija-Moskalenko.pdf
4. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. –К.: Вища шк., 2004. 487 с.: іл. <http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Мясоїд%20П.А..pdf>
5. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти / П. П. Горностай, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін. ; за ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Талком, 2018. 580 с.
6. Слюсаревський М. М., Хазратова Н. В. Соціальна психологія. Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 352 с.
7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с. https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf

ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУЗ ПЕДАГОГІКИ
в структурі «Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови,
методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін» на здобуття
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 014 Середня освіта (Географія)
ОПП Середня освіта (Географія. Англійська мова)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма педагогічної складової кваліфікаційного екзамену має на меті визначення рівня сформованості системи професійних педагогічних компетенцій майбутніх педагогів з навчального курсу «Педагогіка». Теоретична частина білету з «Педагогіки» містить питання, відповідь на які дає змогу виявити рівень сформованості знань майбутніх вчителів сучасних положень теорій навчання, виховання, освітнього менеджменту, умінь урахувати освітні потреби сучасного суспільства, стратегічні завдання держави, потреби школи, індивідуальні особливості учнів, теоретико-методологічні засади навчання та виховання у реалізації освітньої стратегії та забезпечення високого рівня психолого-педагогічної готовності майбутнього вчителя до творчого і дієвого вирішення педагогічних завдань

Виконання завдання з педагогіки в структурі Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін для студентів денної та заочної форм навчання пропонується у формі відповідей за білетами, що містять питання, які передбачають розгорнуту усну відповідь.

У кожному білеті Комплексного кваліфікаційного екзамену з англійської мови, методики її навчання та психолого-педагогічних дисциплін запропоновано 1 теоретичне питання з курсу навчальної дисципліни «Педагогіка», що передбачає розгорнуту усну відповідь та окремо оцінюється у 20 балів:

Критерії оцінювання результатів навчання

А 18-20	Знання: студент на високому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів; знає та розуміє особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; знає та розуміє принципи, форми наукових основ його організації, закономірностей, принципів, цілей, завдань, методів, організаційних форм, педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів у навчанні в закладах загальної середньої освіти; знає особливості навчання та організації освітнього процесу учнів у малих та великих групах, учнів з особливими потребами з урахуванням індивідуальних можливостей кожного учня (побудова
------------	--

	<p>різномірних завдань, вибір методів і форм їх вирішення); знає сучасні дидактичні засади (закономірності, принципи, педагогічні ідеї, концепції та теорії) навчання в закладах середньої освіти; знає особливості реалізації теоретичних та методичних засад дистанційного, евристичного, диференційованого навчання в базовій середній школі.</p> <p>Уміння: студент на високому рівні володіє вміннями інтегровано застосовувати знання, аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання; вільно використовує знання для розв'язання творчих завдань; оперує базовими категоріями (навчання, виховання, розвиток, освіта) та поняттями при розв'язанні педагогічних задач, що стосуються навчання і виховання учнів, формування їх наукового світогляду; вміє використовувати сучасні освітні технології проєктного, проблемного, особистісно орієнтованого навчання для формування предметних компетентностей учнів; використовувати інноваційні методи та форми виховання учнівської молоді на уроках та у позакласній роботі при проведенні виховних заходів, бесід, дискусій, диспутів тощо; реалізовувати загально-навчальні вміння (пошуку інформації, аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизація, абстрагування, моделювання, висновки тощо), які забезпечують здатність до навчання упродовж життя і вдосконалення з високим рівнем автономності набутої під час навчання кваліфікації.</p> <p>При цьому завдання повинно бути виконано повністю (без фактичних і логічних помилок).</p>
В 17-16	<p>Знання: студент на достатньому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів; знає та розуміє особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; знає та розуміє принципи, форми наукових основ його організації, закономірностей, принципів, цілей, завдань, методів, організаційних форм, педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів у навчанні в закладах загальної середньої освіти; знає особливості навчання та організації освітнього процесу учнів у малих та великих групах, учнів з особливими потребами з урахуванням індивідуальних можливостей кожного учня (побудова різнорівневих завдань, вибір методів і форм їх вирішення); знає сучасні дидактичні засади (закономірності, принципи, педагогічні ідеї, концепції та теорії) навчання в закладах середньої освіти; знає особливості реалізації теоретичних та методичних засад дистанційного, евристичного, диференційованого навчання в базовій середній школі.</p> <p>Може допускати несуттєві помилки, самостійно виправляючи їх.</p>

	<p>Уміння: студент на достатньому рівні володіє вміннями інтегровано застосовувати знання, аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання; вільно використовує знання для розв'язання творчих завдань; оперує базовими категоріями (навчання, виховання, розвиток, освіта) та поняттями при розв'язанні педагогічних задач, що стосуються навчання і виховання учнів, формування їх наукового світогляду; вміє використовувати сучасні освітні технології проектного, проблемного, особистісно орієнтованого навчання для формування предметних компетентностей учнів; використовувати інноваційні методи та форми виховання учнівської молоді на уроках та у позакласній роботі при проведенні виховних заходів, бесід, дискусій, диспутів тощо; реалізовувати загально-навчальні вміння (пошуку інформації, аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизація, абстрагування, моделювання, висновки тощо), які забезпечують здатність до навчання упродовж життя і вдосконалення з високим рівнем автономності набутої під час навчання кваліфікації. Завдання при цьому повинно бути цілком виконано, допускаються незначні помилки, що стосуються неточностей під час конструювання відповіді (без фактичних і логічних помилок).</p>
С 15-14	<p>Знання: студент на достатньому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів; знає та розуміє особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; знає та розуміє принципи, форми наукових основ його організації, закономірностей, принципів, цілей, завдань, методів, організаційних форм, педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів у навчанні в закладах загальної середньої освіти; знає особливості навчання та організації освітнього процесу учнів у малих та великих групах, учнів з особливими потребами з урахуванням індивідуальних можливостей кожного учня (побудова різнорівневих завдань, вибір методів і форм їх вирішення); студент на достатньому рівні володіє знаннями про сучасні дидактичні засади (закономірності, принципи, педагогічні ідеї, концепції та теорії) навчання в закладах середньої освіти; знає особливості реалізації теоретичних та методичних засад дистанційного, евристичного навчання.</p> <p>Студент виявляє достатнє знання та розуміння матеріалу, допускаються незначні одиничні помилки (в тому числі фактичні та логічні).</p> <p>Уміння: студент на достатньому рівні володіє вміннями інтегровано застосовувати знання, аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання; вільно використовує</p>

	<p>знання для виконання творчих завдань; оперує базовими категоріями (навчання, виховання, розвиток, освіта) та поняттями при розв'язанні педагогічних задач, що стосуються навчання і виховання учнів, формування їх наукового світогляду; вміє використовувати сучасні освітні технології проектного, проблемного, особистісно орієнтованого навчання для формування предметних компетентностей учнів; реалізовувати загально-навчальні вміння (пошуку інформації, аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизація, абстрагування, моделювання, висновки тощо), які забезпечують здатність до навчання упродовж життя і вдосконалення з високим рівнем автономності набутої під час навчання кваліфікації.</p> <p>Може допускати несуттєві помилки, самостійно виправляючи їх або з допомогою викладача. Відповідь логічна.</p>
<p style="text-align: center;">D 13-12,6</p>	<p>Знання: студент на низькому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів; може характеризувати особливості навчання різнорідних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; побіжно знає та розуміє принципи, форми наукових основ його організації, закономірностей, принципів, цілей, завдань, методів, організаційних форм, педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів у навчанні в закладах загальної середньої освіти; побіжно знає особливості навчання та організації освітнього процесу учнів у малих та великих групах, учнів з особливими потребами з урахуванням індивідуальних можливостей кожного учня (побудова різнорівневих завдань, вибір методів і форм їх вирішення); студент на низькому рівні володіє знаннями про сучасні дидактичні засади (закономірності, принципи, педагогічні ідеї, концепції та теорії) навчання в закладах середньої освіти; не знає особливості реалізації теоретичних та методичних засад дистанційного, евристичного навчання тощо.</p> <p>Студент виявляє низький рівень володіння такими знаннями, припускається помилок (фактичних і логічних). Має елементарні, нестійкі навички виконання практичних завдань. Відповідь позбавлена логіки.</p> <p>Уміння: студент на низькому рівні володіє вміннями інтегровано застосовувати знання, аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання; може оперувати базовими категоріями (навчання, виховання, розвиток, освіта) та поняттями при розв'язанні педагогічних задач, що стосуються навчання і виховання учнів, формування їх наукового світогляду; може використовувати елементи освітніх технологій проектного,</p>

	<p>проблемного, особистісно орієнтованого навчання для формування предметних компетентностей учнів; на низькому рівні реалізовує загально-навчальні вміння (пошуку інформації, аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизація, абстрагування, моделювання, висновки тощо), які забезпечують здатність до навчання упродовж життя і вдосконалення з високим рівнем автономності набутої під час навчання кваліфікації.</p> <p>Студент допускає суттєві помилки, може виправляти їх самостійно або з допомогою викладача. Відповідь позбавлена логіки.</p>
<p>Е 12,5-12</p>	<p>Знання: студент на низькому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів; не знає особливості навчання різнорідних груп учнів, фрагментарно застосовує диференціацію навчання та організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів; побіжно знає та розуміє принципи, форми наукових основ його організації, закономірностей, принципів, цілей, завдань, методів, організаційних форм, педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів у навчанні в закладах загальної середньої освіти; побіжно знає особливості навчання та організації освітнього процесу учнів у малих та великих групах, учнів з особливими потребами з урахуванням індивідуальних можливостей кожного учня (побудова різнорівневих завдань, вибір методів і форм їх вирішення); студент на низькому рівні володіє знаннями про сучасні дидактичні засади (закономірності, принципи, педагогічні ідеї, концепції та теорії) навчання в закладах середньої освіти; не знає особливості реалізації теоретичних та методичних засад дистанційного, евристичного навчання.</p> <p>Студент виявляє низький рівень володіння такими знаннями, припускається помилок (фактичних і логічних). Має елементарні, нестійкі навички виконання завдання.</p> <p>Уміння: студент на низькому рівні володіє вміннями інтегровано застосовувати знання, аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання; може слабо оперувати базовими категоріями (навчання, виховання, розвиток, освіта) та поняттями при розв'язанні педагогічних задач, що стосуються навчання і виховання учнів, формування їх наукового світогляду; вміє фрагментарно використовувати сучасні освітні технології проєктного, проблемного, особистісно орієнтованого навчання для формування предметних компетентностей учнів; намагається реалізовувати загально-навчальні вміння (пошуку інформації, аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизація, абстрагування, моделювання, висновки тощо), які забезпечують здатність до навчання упродовж життя і вдосконалення з високим рівнем</p>

	<p>автономності набутої під час навчання кваліфікації. Студент допускає суттєві помилки, може виправляти їх з допомогою викладача. Відповідь позбавлена логіки.</p>
<p>FX 7-11</p>	<p>Знання: студент на низькому рівні демонструє знання про закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів; може перерахувати особливості навчання різнорідних груп учнів, не може застосовувати диференціацію навчання; не знає принципи, форми наукових основ організації освітнього процесу, закономірностей, принципів, цілей, завдань, методів, організаційних форм, педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів у навчанні в закладах загальної середньої освіти; не знає особливості навчання та організації освітнього процесу учнів у малих та великих групах, учнів з особливими потребами з урахуванням індивідуальних можливостей кожного учня (побудова різнорівневих завдань, вибір методів і форм їх вирішення); студент не володіє знаннями про сучасні дидактичні засади (закономірності, принципи, педагогічні ідеї, концепції та теорії) навчання в закладах середньої освіти; не знає особливості реалізації теоретичних та методичних засад дистанційного, евристичного навчання.</p> <p>Уміння: студент на низькому рівні володіє вміннями інтегровано застосовувати знання, аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання; оперує базовими категоріями (навчання, виховання, розвиток, освіта) та поняттями при розв'язанні педагогічних задач, що стосуються навчання і виховання учнів, формування їх наукового світогляду; не вміє використовувати сучасні освітні технології проектного, проблемного, особистісно орієнтованого навчання для формування предметних компетентностей учнів; не вміє реалізовувати загально-навчальні вміння (пошуку інформації, аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизація, абстрагування, моделювання, висновки тощо), які забезпечують здатність до навчання упродовж життя і вдосконалення з високим рівнем автономності набутої під час навчання кваліфікації.</p>
<p>F 1-6</p>	<p>Відсутність знань з педагогіки.</p>

ПРИКЛАД ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Сутність навчання, його методологічні засади і рушійні сили.
2. Місце і роль домашньої навчальної роботи в системі освіти школярів
3. Система освіти в Україні. Принципи управління освітою в Україні.
4. Технологічний підхід в освіті. Особистісно-орієнтовані технології навчання.
5. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу.
6. Позаурочні форми організації навчання та їх дидактична спрямованість.

7. Педагогіка як наука. Роль педагогічної науки у соціально-історичному розвитку українського суспільства.
8. Поняття про зміст освіти. Проблема формування змісту освіти в сучасній українській школі.
9. Типи і види навчання. Сутність проблемного навчання.
10. Виховання в цілісному педагогічному процесі. Поняття про закономірності і принципи виховання.
11. Типи і структура сучасного уроку. Нетрадиційний урок.
12. Поняття про громадянське виховання. Мета, завдання, зміст громадянського виховання. Громадянське виховання і громадянська освіта.
13. Поняття про трудове виховання. Зв'язок трудового виховання з політехнічною освітою й економічним вихованням.
14. Методи, прийоми і засоби навчання. Класифікація методів навчання.
15. Поняття про дидактику. Актуальні проблеми сучасної дидактики.
16. Національне виховання: мета, принципи і основні напрямки.
17. Виховання, самовиховання, перевиховання, їх взаємозв'язок. Педагогічні основи самовиховання учнів.
18. Методи виховання, їх класифікація. Характеристика методів впливу на свідомість і почуття особистості (методи переконання).
19. Характеристика методів організації діяльності і формування суспільної поведінки школярів (методи вправ).
20. Характеристика методів стимулювання діяльності і поведінки учнів (методи заохочення і покарання).
21. Моральне виховання – завдання, зміст, шляхи реалізації. Методика проведення етичної бесіди.
22. Естетичне виховання: завдання, зміст, шляхи реалізації. Методика проведення диспуту.
23. Екологічне виховання: завдання, зміст, шляхи реалізації. Методика проведення колективної творчої справи.
24. Виховання дітей в сім'ї. Умови ефективності сімейного виховання.
25. Особистість як суб'єкт виховання. Фактори розвитку особистості.
26. Зміст освіти. Актуальні проблеми змісту освіти на сучасному етапі розвитку школи.
27. Диференціація та індивідуалізація процесу навчання у ЗОШ.
28. Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів.
29. Державний стандарт освіти: загальна характеристика.
30. Законодавчі і нормативні документи про освіту.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ I. Загальні основи педагогіки

Тема 1.1. Педагогіка як наука про виховання

Педагогіка як сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають

процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Педагогічна наука і система сучасних антропологічних знань. Виникнення і розвиток педагогіки як науки. Я.А. Коменський як засновник наукової педагогіки. Етапи розвитку і джерела педагогіки. Народна педагогіка, її роль у становленні педагогічних знань. Педагогічна спадщина минулого, сучасні педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід як джерела розвитку педагогічної науки. Роль вітчизняних педагогів у розвитку педагогічної науки. Природовідповідність та народність виховання як провідні принципи вітчизняної педагогіки. Ідея «сродності» (пізнання сутності та розвиток власної природи, пошук відповідної до природи життєдіяльності; пізнання своєї національної ідентичності) Г.С. Сковороди. Провідні завдання виховання у творі «Вдячний Єродій». Ідея «народолюб'я і людяності» в педагогічній концепції О.В. Духновича, природовідповідні основи його дидактики. Ідея народності виховання як методологічна основа педагогічної системи К.Д. Ушинського. Антропологічне обґрунтування ним сутності навчально-виховного процесу, його завдань і змісту. А.С. Макаренко як теоретик і практик колективного виховання. Гуманізм як сутнісна основа педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. Концептуальні підходи до розуміння сутності педагогічної науки: міждисциплінарний, прикладний, фундаментальний характер педагогіки. Об'єкт і предмет педагогіки, їх специфіка. Філософські категорії в педагогіці: сутність, явище, протиріччя, чинники, наслідки тощо. Загальнонаукові поняття в педагогіці: система, структура, модель, гіпотеза, рівень та ін. Основні педагогічні категорії (виховання, розвиток, навчання, освіта) як понятійний апарат науки. Виховання як цілеспрямований та спеціально організований процес формування особистості. Основне призначення і проблеми виховання. Національне виховання як конкретно-історичний вияв загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання. Освіта як елемент виховання, процес і результат засвоєння систематизованих знань, формування на їх основі світогляду, набуття вмінь і навичок практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань. Навчання – основний засіб здобуття освіти. Навчання як цілеспрямована і спеціально організована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння і навички, ключові компетентності, відбувається виховання і розвиток учнів. Виховуючий характер навчання. Система педагогічних наук: загальна педагогіка, вікова педагогіка, корекційна педагогіка, галузева педагогіка, предметні (часткові) методики, історія педагогіки, галузева педагогіка, порівняльна педагогіка, соціальна педагогіка. Загальна педагогіка, її мета, специфіка, структура. Система педагогічних наук як зв'язки, що склалися у процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. Взаємозв'язок педагогічної теорії і практики, їх взаємозбагачення. Зв'язки педагогіки з іншими науками. Роль педагогіки в суспільному розвитку. Виявлення об'єктивних закономірностей педагогічного процесу; розробка змісту освіти та відповідних йому методів, форм навчання, виховання, управління; формування об'єктивних знань про

педагогічну реальність; розвиток педагогічної методології; впровадження результатів науково-педагогічних досліджень у практику; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; розробка теоретичних моделей освітньої інфраструктури як актуальні завдання сучасної педагогіки. Філософський, психолого-педагогічний, соціальний напрями зарубіжної педагогіки.

Тема 1.2. Методологія і методи науково-педагогічного дослідження

Поняття про наукове дослідження як особливу форму процесу пізнання, свідомий цілеспрямований пошук засобів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату, що завершується формулюванням висновків. Типи науково-педагогічних досліджень. Характерні ознаки науковопедагогічних досліджень. Роль науково-дослідної роботи для педагогічної діяльності, удосконалення форм і методів навчання і виховання. Види науковопедагогічного дослідження: історико-педагогічне, теоретико-експериментальне, методичне. Структура науково-педагогічного дослідження. Програма дослідження та її розділи: методологічний і процедурний. Обґрунтування актуальності дослідження, визначення його об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези, методики вивчення педагогічних явищ і процесів. Роль наукової гіпотези в педагогічному дослідженні. Організаційні етапи науково-педагогічного дослідження: визначення протиріччя в системі освіти, формулювання наукової проблеми і мети дослідження; визначення стану розв'язання протиріч, визначення об'єкта і предмета дослідження, формулювання педагогічної гіпотези; конкретизація завдань, визначення методики дослідження і показників педагогічної діяльності; експериментальні дослідження, лабораторний експеримент, масовий експеримент; узагальнення і висновки. Методологія педагогіки як система знань, вихідних положень, принципів, ідей побудови теоретичної й практичної діяльності, а також учення про цю систему, методи її дослідження. Регулятивна та нормативна функції методології. Рівні методології педагогічної науки: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний. Філософські теорії (напрями) – методологія людинознавчих наук: екзистенціалізм, неотомізм, позитивізм, неопозитивізм, прагматизм. Системний, особистісний, діяльнісний, ресурсний, аксіологічний, компетентнісний підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів. Методика дослідження як послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворювальних дій, операцій, впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань. Принципи організації та здійснення науково-педагогічних досліджень: принцип цілісності вивчення педагогічних явищ і процесів, принцип комплексного використання методів дослідження у процесі вивчення педагогічних проблем, принцип об'єктивності, принцип єдності вивчення і виховання, принцип одночасного вивчення колективу й особистості; принцип історизму, глибинного розгляду проблеми, що вивчається. Поняття про методи науково-педагогічного дослідження як упорядковану сукупність прийомів, способів вивчення педагогічного процесу з

метою досягнення певної наукової мети. Класифікація методів науковопедагогічного дослідження (загальнонаукові та конкретнонаукові). Характеристика загальнонаукових методів: загальнотеоретичних (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція тощо), соціологічних (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування та ін.), соціально-психологічних (соціометрія, тестування, тренінг тощо), математичних (ранжирування, шкалування, індексування, кореляція та ін.). Характеристика конкретно-наукових методів: теоретичних (аналіз літератури, архівних джерел, документації, аналіз понятійно-термінологічної системи; побудова гіпотез, прогнозування, моделювання тощо), емпіричних (спостереження, бесіда, педагогічний консиліум, вивчення й узагальнення масового та індивідуального педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, науково-педагогічна експедиція).

Тема 1.3. Загальні закономірності розвитку особистості

Людина, особистість, індивідуальність. Особистість як предмет та об'єкт виховання. Поняття про розвиток особистості як процес становлення та її формування під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване навчання і виховання. Формування особистості як процес соціального розвитку людини, її становлення як суб'єкта діяльності і члена суспільства. Розвиток і формування особистості, їх взаємозв'язок. Поняття про фактори розвитку особистості. Біологічна спадковість – відновлення в нащадках біологічної схожості з батьками у процесі розвитку особистості. Середовище як комплекс зовнішніх явищ, які стихійно діють на людину і значною мірою впливають на її розвиток. Виховання як процес цілеспрямованого формування особистості, що є вирішальним чинником розвитку людини. Діяльність, або спосіб буття людини у світі, її здатність вносити зміни в дійсність, у розвиток особистості. Проблема факторів розвитку особистості в історії педагогіки. Я.А. Коменський, Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г.С. Сковорода про фактори розвитку особистості. Суперечності як рушійні сили розвитку. Об'єктивні і суб'єктивні суперечності. Форми розвитку: стихійний, цілеспрямований, саморозвиток і самоформування; анатомо-фізіологічний, психічний і соціальний. Акселерація і ретардація.

Тема 1.4. Педагог: професія і особистість

Становлення і розвиток професії вчителя, її соціальні функції. Видатні представники педагогічної професії та їх роль у суспільному розвитку. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа», Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» про діяльність сучасного українського вчителя. Педагогічна діяльність як особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу

накопичених людством досвіду і традиції від старших поколінь молодшим, створення умов для особистісного розвитку молоді та її підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Умови ефективної педагогічної діяльності. Специфічні характеристики педагогічної діяльності: соціальна спрямованість і висока соціальна значущість, відповідальність, динамічність, особиста сумлінність, єдність навчання, виховання і розвитку, комунікативність, науковість, творчий характер, високий рівень зайнятості, здатність до саморозвитку і самовдосконалення. Суб'єкт-суб'єкта взаємодія, педагогіка партнерства, професійні компетенції (Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»). Функції вчителя. Освітня, виховна, розвиваюча, суспільно-педагогічна функції. Суспільні вимоги до особистості вчителя, їх взаємозв'язок з професійно значущими індивідуальними якостями вчителя. Мета і завдання професійної підготовки вчителя. Професіограма як сукупність суспільних вимог до вчителя, перелік та опис загальноотрудових і спеціальних знань, умінь і навичок, професійних компетентностей, необхідних для успішного виконання завдань професійно-педагогічної діяльності. Педагогічні вміння (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні, рефлексивні). Прикладні вміння педагога. Професіоналізм учителя. Етапи формування професіоналізму вчителя. Педагогічна творчість, професійний розвиток і самовиховання творчої індивідуальності педагога, його зміст й організація.

Тема 1.5. Педагогічний процес як система і цілісне явище

Педагогічний процес як спеціально організована, цілеспрямована взаємодія суб'єктів навчально-виховної діяльності, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку особистості як цілісної проблеми. Єдність і цілісність педагогічного процесу. Специфіка педагогічного процесу. Рушійні сили педагогічного процесу: суперечність між вимогами до вихованців та їх реальними можливостями щодо реалізації цих вимог; між складністю явищ суспільного життя і недостатністю життєвого досвіду молодої людини для їх розуміння; між стрімким потоком інформації і можливостями педагогічного процесу щодо їх сприйняття та ін. Структура та основні компоненти педагогічного процесу: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний, аналітико-корегуючий. Суб'єкт й об'єкт педагогічного процесу. Характеристика основних етапів педагогічного процесу: підготовчого етапу; етапу здійснення, етапу аналізу одержаних результатів. Циклічність педагогічного процесу. Закономірності педагогічного процесу як об'єктивні, стійкі, повторювані, необхідні і суттєві зв'язки між явищами і процесами. Зовнішні і внутрішні закономірності педагогічного процесу. Закономірність динаміки педагогічного процесу, закономірність розвитку особистості у педагогічному процесі, закономірність управління навчально-виховним процесом, закономірність стимулювання, закономірність єдності чуттєвого, логічного і практичного у педагогічному процесі, закономірність педагогічної і

пізнавальної діяльності. Принципи педагогічного процесу як система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно розв'язувати проблеми всебічного розвитку особистості. Принципи організації педагогічного процесу (гуманістичної спрямованості, зв'язок з життям, науковості, послідовності, наочності виховання і навчання, колективного характеру виховання і навчання тощо) та принципи керівництва діяльністю вихованців (єдність педагогічного керівництва та ініціативності вихованців, активності, свідомості і самодіяльності учнів, поваги до особистості дитини та вимогливості до неї, опора на позитивне, доступність та посиленість, урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів тощо). Взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних принципів.

Тема 1.6. Українська народна педагогіка

Народна педагогіка як галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється у домінуючих у нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання і навчання. Внесок О. Духновича в розвиток української народної педагогіки. Народна педагогіка, етнопедагогіка, народознавство (українознавство). Історичні етапи розвитку української народної педагогіки: дохристиянські часи, княжа доба, козацька педагогіка, сімейно-побутова педагогіка українського народу XIX ст.; народна педагогіка часів українського державотворення, народна педагогіка радянських часів, народна педагогіка в незалежній Україні. Відродження традицій народної педагогіки в сучасних умовах. Складові народної педагогіки: родинна педагогіка, педагогічна деонтологія, педагогіка народного календаря, козацька педагогіка. Джерела народної педагогіки: фольклорні твори, етнографічні матеріали, народні звичаї, традиції, свята та ін. Виховний ідеал у різні періоди існування українського етносу. Зумовленість мети виховання в народній педагогіці традиційним народним світобаченням, національною релігією, способами життєдіяльності в конкретних історичних умовах. Принципи народної педагогіки: природовідповідність, гуманність, трудова основа, емоційність, активність дитини, систематичність, послідовність. Засоби виховання в народній педагогіці: рідна мова, усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, праця, особистий приклад, ігри, іграшки тощо. Особливості морального, розумового, трудового, фізичного, естетичного виховання в народній педагогіці та засоби його здійснення.

Тема 1.7. Основи порівняльної педагогіки

Тенденції розвитку освіти у глобальному, регіональному та національному масштабах як предмет порівняльної педагогіки. Завдання та функції порівняльної педагогіки. Чинники розвитку освіти. Інтеграційні процеси у сфері освіти. Вплив ЮНЕСКО, Світового банку, Європейського Союзу на інтеграційні процеси у сфері освіти. Особливості реформування освітніх систем за сучасних умов. Неперервність як одна з провідних характеристик освітніх систем. Структурні зміни в системі загальної освіти.

Тенденції оновлення змісту загальної освіти. Диференціація та стандартизація освіти. Нові технології освіти. Проблеми виховання молоді, зумовлені НТР, інтернаціоналізацією матеріального та духовного життя, лібералізацією етичних норм життя суспільства, втратою сім'єю свого традиційного статусу. Основні напрями та зміст виховної діяльності школи. Учитель у сучасному суспільстві та школі. Шляхи реформування педагогічної освіти.

Розділ II. Теорія і практика виховання

Тема 2.1. Таксономія цілей виховання

Поняття мети виховання як уявлення про його результат. Залежність цілей виховання від об'єктивних умов розвитку суспільства, філософських поглядів та педагогічної теорії. Ідеалістична, іманентна, матеріалістична філософія про цілі виховання. Різноманітність цілей виховання у працях теоретиків педагогіки. Я.А. Коменський про мету виховання як підготовку до потойбічного життя шляхом реалізації людиною свого призначення у цьому світі. Виховання активного і підприємливого джентльмена як мета виховання у Дж. Локка. Ж.-Ж. Руссо про виховання вільної цілісної особистості у природовідповідному середовищі. Пізнання і розвиток своєї натури для досягнення щастя у спорідненій праці як мета виховання у Г.С. Сковороди. Гармонійний природовідповідний розвиток усіх сутнісних сил людської природи як мета виховання за Й.Г. Песталоцці. А. Дістервег про мету виховання як про розвиток самодіяльної особистості для служіння істині, добру, красі. Всебічний розвиток особистості на основах народності і гуманізму – мета виховання за К.Д. Ушинським. Формування національно свідомого громадянина шляхом залучення до загальнолюдської і національної культур як мета виховання за М.П. Драгомановим. А.С. Макаренко про мету виховання як формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Виховання як гармонійний розвиток високодуховної особистості за В.О. Сухомлинським. Служіння Богові й Україні – виховний ідеал Г. Ващенко. Пріоритетні напрями та шляхи реформування виховання в Законі «Про освіту» (2017 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

Тема 2.2. Виховання в цілісному педагогічному процесі

Виховання як спеціально організований і свідомо здійснюваний педагогічний процес. Сучасне розуміння процесу виховання як взаємодії вихователів і вихованців. Специфіка процесу виховання: цілеспрямованість; двосторонній характер; багатогранність завдань і змісту; безперервність; різноманітність за формами, методами, прийомами; багатофакторність; варіативність результатів. Діалектика процесу виховання: внутрішні та зовнішні суперечності як рушійні сили виховання. Сучасні концепції виховання: авторитарне, особистісно-орієнтоване, вільне виховання тощо. Структура процесу виховання: оволодіння знаннями про норми та правила суспільної поведінки; трансформація певних дій особистості зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань; формування

переконань; формування вмінь, навичок і звичок поведінки. Послідовність організації процесу виховання: визначення сукупності рис і властивостей, які необхідно сформулювати; вивчення індивідуальних особливостей вихованців й учнівського колективу в цілому; реалізація програми виховання; спонукання вихованців до самовиховання. Умови ефективності виховного процесу: гуманістичний характер відносин у процесі виховання; відповідність мети й організації діяльності; відповідність соціальної практики і характеру впливів на вихованців, відповідність змісту виховання культурно-історичним надбанням народу; інтенсивне самовиховання; ефективний розвиток і навчання; висока якість виховних впливів; інтенсивний вплив на «внутрішню сферу» вихованців; висока інтенсивність та якість спілкування між самими вихованцями тощо. Самовиховання і перевиховання. Закономірності виховання як стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у ньому. Поняття принципів виховання. Основні принципи виховання: природовідповідність, діяльнісний підхід, культуровідповідність, опора на позитивне, гуманізація стосунків, особистісний підхід, суспільна спрямованість виховання, зв'язок сім'ї з життям суспільства, єдність виховних впливів. Зміст процесу виховання як єдність його загальної мети, завдань і складових частин. Пріоритетні ідеї змісту виховання особистості: ідеї свободи, рівності, національної та особистої гідності; формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни; бережливості; ставлення до свого життя і життя інших людей як до вищої цінності та ін. Складові процесу виховання.

Тема 2.3. Основи громадянського виховання

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, політично і юридично дієздатною і захищеною. Формування в молоді високих моральних ідеалів, почуття любові до своєї Батьківщини, потреб у служінні їй у контексті громадянського виховання. Гуманізм, демократія, соціальна справедливість державотворчих процесів – основні засади громадянського виховання в Україні. Громадянська освіта як процес і результат формування знань про права та обов'язки людини, формування соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, що передбачає політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільства. Громадянська освіта як підґрунтя громадянської і політичної соціалізації майбутнього громадянина, що його обумовлює і забезпечує. Зміст і форми громадянської освіти. Громадянськість як один із критеріїв і результатів (показників) громадянського виховання, багатоаспектне поняття, що складається з моральної, правової та політичної культури, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні відносини у світовому співтоваристві. Складові громадянськості: знання, переживання і вчинки.

Взаємозв'язок складових громадянськості на певних етапах розвитку емоційного компонента, формування почуттєвої сфери особистості. Громадянськість як найскладніше особистісне утворення, що включає патріотичні та інтернаціональні почуття, правову та моральну культури (у тому числі загальнолюдські цінності), почуття власної гідності, внутрішню свободу особистості, дисциплінованість, повагу та довіру до громадян, до державної влади. Мета, критерії, результат громадянського виховання і громадянської освіти особистості. Основні програмні орієнтири щодо виховання громадянина України в Законі України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», концепціях національного, громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та інших документах. Пріоритетні підходи та принципи виховання громадянина. Науковий, конкретно-історичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний підходи. Принципи гуманізації та демократизації виховного процесу, самоактивності й саморегуляції, системності, комплексності міждисциплінарної інтегрованості, наступності та безперервності, інтеркультурності. Пріоритетні завдання громадянського виховання: формування національної самосвідомості, почуття патріотизму, утвердження гуманістичної моралі, формування соціальної активності і професійної компетентності, розвиток критичного мислення, формування політичної культури, толерантного ставлення до інших культур, виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства, активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, фашизму, месіанських настроїв та ін. Складові громадянського виховання: патріотизм, національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, планетарна свідомість, правосвідомість, політична культура, дбайливе ставлення до природи, моральність, культура поведінки, мотивація до праці. Форми і методи громадянського виховання. Система громадянських цінностей і критерії громадянської вихованості, показники результативності громадянського виховання. Діагностика громадянськості. Рівні громадянської вихованості. Антигромадянськість. Громадянські знання, громадянські переживання, громадянські вчинки у процесі формування громадянськості. Інститути громадянського виховання: дошкільні навчальні заклади, школи, професійно-технічні училища, заклади вищої освіти, заклади позашкільної освіти, клуби, центри, бібліотеки; установи культури, громадські (неурядові) організації, засоби масової інформації.

Тема 2.4. Моральне виховання

Моральне виховання як виховна діяльність школи і сім'ї, спрямована на формування моральної свідомості, розвиток морального почуття, умінь і навичок моральної поведінки. Поняття про мораль, моральні норми, моральний ідеал, моральний кодекс, моральність, моральні переконання. Етика як основа морального виховання. Світові моральні (етичні) системи. Ціннісно орієнтована етика. О. Вишневський про моральні цінності. Мета і завдання морального

виховання школярів. Концепція національного виховання про провідні завдання морального виховання учнів. Організація морального виховання школярів. Зміст, форми та методи морального виховання. Діагностика моральної вихованості. Виховання національної свідомості як невід'ємна складова морального виховання. Форми, методи, засоби виховання любові до вітчизни, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати. Виховання якостей, пов'язаних з органічними потребами і можливостями дитини. Виховання якостей, пов'язаних з усвідомленням своєї сили і слабкості. Фізична сила, сміливість, честь, гордість, честолюбство, властолюбство, боязливість і страх, заздрість. Значення цих якостей для морального розвитку. Виховання якостей, що впливають на потребу школяра у діяльності. Нудьга та лінощі, запобігання їм. Виховання соціально орієнтованої особистості. Колективізм, дружба, гуманізм. Релігійні почуття та їх виховання. Добровільне прагнення дитини до релігійного виховання і фанатизму, їх значення у моральному вихованні. Особливості морального виховання в народній педагогіці. Історична зумовленість цілей морального виховання народним світобаченням і традиційним укладом життя народу. Специфіка суб'єктів народнопедагогічного впливу (батьки, родина, громада, церква, однолітки тощо) та засобів (усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, спільна праця, рідна мова та ін.) у моральному вихованні дітей. Умови ефективності морального виховання: створення психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського життя; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку школярів; раціональне співвідношення між словесними і практичними методами виховного впливу, що забезпечує єдність моральної свідомості і поведінки; своєчасне вживання виховних заходів щодо попередження аморальних явищ в учнівському колективі; подолання авторитарного стилю у вихованні.

Тема 2.5. Розумове виховання школярів

Розумове виховання як виховна діяльність, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці. Поняття про розумовий розвиток. Критерії і результати розумового виховання. Забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей, формування на цій основі наукового світогляду як мета розумового виховання. Зміст і пріоритетні завдання розумового виховання. Розумове виховання як умова оволодіння різними видами мислення й ефективного формування наукового світогляду. Науковий світогляд як цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, що відображають ставлення людини до дійсності і до себе. Структурні елементи наукового світогляду: система наукових знань, погляди, переконання, ідеали. Функції світогляду: просвітницька, виховна, розвиваюча, організаційна, прогностична. Основні ознаки сучасного наукового світогляду: науковий характер, гуманізм,

патріотизм та інтернаціоналізм, оптимізм, негативне ставлення до будь-якої аморальності. Зміст процесу формування наукового світогляду: засвоєння учнями системи наукових знань; формування глибокої переконаності в істинності наукових знань; залучення до активної трудової і громадської діяльності. Значення й особливості предметів природничо-математичного і суспільногуманітарного циклу для формування світогляду. Дидактичні умови ефективності формування наукового світогляду: доказовість теоретичних висновків і фактів; керування принципом історизму; розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів у процесі навчання; стимулювання емоційного ставлення учнів до матеріалу, що вивчається; урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів під час діяльності; зв'язок навчання і виховання з життям. Науковий світогляд і релігія. Світський характер виховання в сучасній школі.

Тема 2.6. Фізичний розвиток і виховання школярів

Поняття про фізичний розвиток дитини як основи для інших видів розвитку. Фізіологічні особливості розвитку школяра на різних вікових етапах. Режим дня як умова правильного фізичного розвитку. Значення руху для фізичного розвитку школярів. Ігри і прогулянки на свіжому повітрі. Гімнастичні вправи. Формування інтересу до фізкультури і спорту. Фізична культура як частина способу життя людини, що є системою спортивної діяльності, спрямованої на розвиток фізичних і духовних сил. Функції фізичної культури: розвиваюча, освітня, оздоровча, гігієнічна, загальнокультурна. Фізичне виховання як цілеспрямована, чітко організована і планомірно здійснювана система фізкультурної і спортивної діяльності дітей. Мета і завдання фізичного виховання. Основні механізми фізичного виховання: фізкультурно-спортивна діяльність; система відносин у процесі цієї діяльності, духовне спілкування. Напрями фізичного виховання: зміцнення здоров'я і загартування, сприяння фізичному розвитку учнів; формування і вдосконалення рухових умінь і навичок у природних видах рухів: бігу, стрибках, ходінні на лижах, плаванні; розвиток основних рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності); формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять фізичними вправами; виховання гігієнічних навичок. Зміст фізичного виховання школярів у межах навчальних програм: засвоєння теоретичних відомостей (знання із загальної гігієни та гігієни фізичних вправ); гімнастичні вправи, що сприяють загальному фізичному розвитку; легка атлетика; рухливі ігри, розраховані на розвиток кмітливості, спритності, швидкості, виховання колективізму і дисциплінованості; спортивні ігри; лижна підготовки; кросова і ковзанярська підготовка; плавання. Фізичне виховання як компонент цілісного розвитку особистості в козацькій педагогіці. Провідні засоби фізичного виховання в козацькій педагогіці: загартування тіла, народні ігри, лови, плавання, оволодіння холодною і вогнепальною зброєю, козацькі єдиноборства.

Тема 2.7. Статеве виховання

Статеве виховання як цілеспрямований розвиток у дітей культури емоційних відносин між статями, волі і вміння керувати своїми почуттями і вчинками. Фізичні і морально-етичні аспекти статевого виховання. Функції статевого виховання: просвітницька, виховна, гігієнічна. Мета і завдання статевого виховання. Специфіка змісту статевого виховання у дітей різних вікових періодів. Формування духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів як провідні завдання статевого виховання. Вплив соціокультурних чинників на статево поведінку підлітків. Роль виховної роботи зі статевого виховання з дітьми підліткового віку. Підліткова сексуальність та її особливості. Проблеми і наслідки низької статевої культури та шляхи її профілактики: формування наукових знань про біологічні та соціальні проблеми розвитку хлопчиків і дівчаток; ознайомлення з особливостями їх конституції та анатомо-фізіологічного розвитку, питаннями продовження роду; формування моральності та почуття дружби, поваги у стосунках між чоловіком і жінкою, ідеалу кохання, моральних «гальм», які б сприяли попередженню статевої розпусти; виховання відповідальності за створення сім'ї, продовження роду, виховання в учнів поваги до себе, чоловічої та жіночої гідності, формування правильних взаємовідносин між статями, формування таких почуттів, як сором, совість, скромність, відповідальність за свої дії у статевих відносинах. Підготовка учнівської молоді до майбутнього сімейного життя як мета статевого виховання. Вивчення етики і психології сімейного життя, використання різноманітних форм і методів позакласної роботи у статево вихованні. Умови ефективності статевого виховання: врахування умов сімейного виховання і прикладу батьків; диференціація змісту, засобів, напрямів виховних впливів на хлопців і дівчат; використання реальних прикладів вірного кохання і щасливого подружнього життя; своєчасність виховних впливів.

Тема 2.8. Естетичне виховання

Естетичне виховання як педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси у всіх сферах діяльності людини. Мета і завдання естетичного виховання. В.О. Сухомлинський про роль естетичного виховання у процесі становлення і розвитку особистості. Естетична свідомість та естетична поведінка школярів у системі естетичного виховання. Поняття естетичної свідомості та її структура (естетичне сприймання, естетичне почуття, естетичне судження, естетичні смаки, естетичний ідеал). Джерела естетичного виховання у школі: естетика дитячого життя, естетичне сприйняття природи, виховання засобами мистецтва, естетична спрямованість усіх видів діяльності учнів. Естетичні елементи навчальних предметів. Навчальні предмети художнього циклу: література, музика, образотворче мистецтво. Естетичне виховання у позакласній роботі: художня самодіяльність, гуртки, студії, центри естетичного виховання. Форми

естетичного виховання. Умови ефективного естетичного виховання.

Тема 2.9. Трудове та економічне виховання. Професійна орієнтація

Трудове виховання як виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок та навичок трудової діяльності. Особливості трудового виховання в українській народній педагогіці та в історії педагогічної думки. Світоглядні основи та природовідповідний характер трудового виховання дітей у народній педагогіці. Педагогіка народного календаря. Ідея «сродної праці» Г.С. Сковороди. Антропологічні обґрунтування К.Д. Ушинським необхідності праці в житті людини. Трудова основа виховання за А.С. Макаренком. Праця як одна із сутнісних основ педагогічної системи В.О. Сухомлинського. Пріоритетні завдання трудового виховання: психологічна готовність особистості до праці, формування спеціальних знань і вмінь. Продуктивна, суспільно корисна праця учнів, праця з побутового самообслуговування. Культура праці. Принципи трудового виховання: цілеспрямованість, доступність і посиленість праці; ініціативність і самостійність, систематичність, взаємозв'язок з навчанням тощо. Критерії трудової вихованості: висока особиста зацікавленість і продуктивність у праці; трудова активність і творче ставлення до праці; трудова, виробнича, планова, технологічна дисципліна; працелюбність. Умови ефективності трудового виховання. Економічне виховання як організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури учнів. Економічна свідомість й економічне мислення у структурі економічної культури. Мета та основні завдання економічного виховання. Суспільна активність, підприємливість, ініціативність, господарське й бережливе ставлення до суспільного добра, раціоналізаторські здібності, відповідальність у системі економічного виховання. Зміст економічної освіти. Форми і методи економічного виховання та освіти. Професійна орієнтація як науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, виробничо-технічних і медичних заходів, спрямованих на надання реальної допомоги учням у професійному самовизначенні відповідно до особистих нахилів, здібностей, покликання і з урахуванням суспільних потреб. Напрями професійної орієнтації в навчально-пізнавальному процесі: професійна освіта, професійне виховання, професійне консультування, елементи професійної адаптації. Професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація як складові профорієнтаційної роботи. Етапи профорієнтаційної роботи: початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий, базовий (визначальний). Форми профорієнтаційної роботи.

Тема 2.10. Екологічне виховання

Екологічне виховання як систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури в учнів. Мета та основні завдання екологічного виховання. Знання про навколишнє середовище, екологічні ціннісні орієнтації, екологічний стиль мислення, відповідальне ставлення до

природи та свого здоров'я, уміння і навички розв'язання екологічних проблем, участь у природоохоронній роботі, передбачення можливих негативних наслідків природо перетворювальної діяльності людини у структурі екологічної культури. Напрями екологічного виховання: формування екологічних уявлень особистості; формування ставлення особистості до світу природи; формування стратегій і технологій взаємодії зі світом природи. Екологічне виховання у циклі природничих дисциплін. Екологічне виховання у циклі гуманітарних дисциплін. Екологізація педагогічного середовища. Позаурочні форми екологічного виховання: екологічні свята, екологічні ігри, дитячі екологічні рухи, екологічна школа, екологічні експозиції, екологічні походи, рейди, екскурсії, екологічні табори. Технологічні основи екологічної діяльності школярів: утримання рослин і тварин, еколого-краєзнавча діяльність школярів, організація біотехнічної діяльності учнів. Умови ефективності екологічного виховання: оптимізація змісту неперервної екологічної освіти; створення відповідного виховуючого середовища; удосконалення форм і методів екологічного виховання, залучення школярів до природоохоронної роботи; формування мотивів відповідального ставлення до природи.

Тема 2.11. Загальні методи виховання

Поняття про методи, прийоми і засоби виховання. Методи виховання як способи взаємодії вихователя і вихованців, спрямовані на досягнення завдань виховання. Прийом виховання як складова частина методу, що забезпечує його застосування в певних умовах. Засоби виховання як надбання матеріальної і духовної культури, що підвищують ефективність обраних методів. Поняття про класифікацію методів виховання. Характеристика методів формування свідомості особистості: словесні (розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, інструктування, дискусія, доповідь), метод прикладу, переконання. Переконання, навіювання і приклад у спортивному вихованні. Вимоги до використання словесних методів. Методи і засоби переконання школярів. Характеристика методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки: вправи, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації. Роль педагогічної вимоги, вправ і привчання, прогнозування у спортивному вихованні. Характеристика методів стимулювання діяльності та поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання. Психолого-педагогічні вимоги до застосування методу гри та змагання. Методи самовиховання та їх роль у вихованні особистості. Методи самовиховання: самоспостереження, самокритика, самоаналіз; методи визначення самооцінки (прямі й опосередковані); самопідбадьорення, самосхвалення, самонаказ, самообмеження, самонавіювання, самостимулювання, самоконтроль. Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання: відповідність методів цілям, змісту, принципам виховання, конкретному педагогічному завданню й умовам його вирішення, віковим та індивідуальним особливостям школярів.

Тема 2.12. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу

Колектив як організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Дитячий колектив як об'єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою). Типи шкільних колективів: навчальні, самодіяльні, тимчасові, за інтересами, товариства. Функції учнівського колективу: організаторська, виховна, стимулююча, соціалізуюча. Взаємозумовленість розвитку особистості і колективу. Внесок А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у становлення сучасної теорії колективу. Ідеї А.С. Макаренка про стиль і тон колективу, принципи його життєдіяльності. Діалектика розвитку колективу. Актив, органи самоврядування, лідери в учнівському колективі. Засоби згуртування колективу: закон руху колективу (перспективних ліній розвитку), традиції як усталені форми колективного життя, принцип паралельної педагогічної дії. Принципи життєдіяльності дитячого колективу: зв'язки з життям суспільства, трудова основа життя колективу, складні залежності у відносинах, єдність управління і самоуправління, бадьорий тон життя колективу, суверенітет: колективу, рівність, свобода членів і добровільність вступу в колектив, створення і накопичення традицій, принцип естетичної виразності колективу. Етапи (стадії) розвитку учнівського колективу. Стадійність розвитку учнівського колективу в теоріях А.С. Макаренка. Педагогічне керівництво колективом на різних етапах його розвитку. Методи згуртування учнівського колективу та умови запобігання появі груп негативного спрямування. Учніське самоврядування. Структура шкільного самоврядування, його організація, основні форми і зміст діяльності. Варіанти створення органів самоврядування. Виховний вплив колективу. Програма вивчення учнівського колективу.

Тема 2.13. Організаційні форми виховної роботи

Поняття про позакласну і позашкільну виховну роботу. Форми виховної роботи як композиційна побудова виховного процесу. Функції форм виховної роботи: організаторська, регулююча, інформаційна. Різноманітність форм виховної роботи. Класифікація форм виховної роботи за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу (О.В. Титова): ігри, заходи, справи. Інноваційні форми виховної роботи як результат спільної творчої діяльності педагогів, вихованців, батьківської громадськості. Приклади інноваційних форм виховної роботи. Поняття про виховний захід, його ознаки (організаторська роль вихователя, виконавчо-спостережлива позиція вихованців). Вимоги до організації та проведення виховного заходу, його структура та зміст. Поняття про гру як форму виховної діяльності. Вимоги до організації та проведення гри, типи ігор, їх структура. Позиція вихователя у процесі організації та проведення гри. Поняття про виховну справу (колективну творчу справу) як форму організації і здійснення конкретної діяльності вихованців. І.К. Іванов про специфіку, складові ознаки колективної творчої

діяльності. Етапи підготовки і проведення колективної справи: формування мети та обговорення варіантів справи, колективне планування, колективна підготовка справи, проведення справи, колективне підбиття підсумків, післядія. Прийоми колективної творчої діяльності: робота у мікрогрупах, мозковий штурм, банк ідей, захист проєктів. Класифікація форм колективної творчої діяльності. Багатоваріантність форм та необхідність їх постійного оновлення. Алгоритм вибору форм виховної роботи: врахування виховних завдань конкретного періоду; формування змісту виховної роботи та конкретизація видів діяльності в учнівському колективі, їх відповідність виховним завданням; складання варіанта можливих способів реалізації поставлених завдань на основі врахування принципів організації виховного процесу, інтересів і можливостей вихованців, матеріальної бази, зовнішніх умов, можливостей педагогів та батьків учнів; пошук форм роботи на основі колективного цілепокладання; забезпечення відповідності обраних форм змісту виховання. Проблема оптимального вибору форм виховної роботи. Роль сценарію у складанні авторської розробки.

Тема 2.14. Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді

Органічний взаємозв'язок виховання і самовиховання у процесі формування особистості. Поняття про самовиховання як свідому діяльність людини, спрямовану на вироблення в себе позитивних рис і подолання негативних. Умови успішного самовиховання: знання людини самої себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси, воля, уміння керувати своїми діями, наявність ідеалу та ін. Форми самовиховання: завдання собі, оцінка прожитого дня, визначення правил своєї поведінки, самохарактеристика, вироблення особистих планів тощо. Самовиховання особистості і розвиток колективу. Самоосвіта як самовиховання розуму. Форми самоосвітньої діяльності. Розвиток теорії самовиховання. Структурні компоненти самовиховання: цілі самовиховання, зміст і завдання самовиховання, засоби самовиховання, результати самовиховання (С.Б. Єлканов). Роль ідеалу у самовихованні особистості. Основні організаційні етапи самовиховання: самомотивація, самопізнання, самоаналіз, самовдосконалення. Методи самовиховання: самопізнання та самооцінка (самопостереження, самоаналіз, самовипробування, самоосвіта); самостимулювання (самокритика, самопримус, самонаказ, самообмеження); самопрограмування тощо. Засоби самовиховання. Стимулювання; самовиховання як педагогічне завдання. Реалізація поставлених завдань, радість успіху і стимулювання внутрішньої активності людини. Основні фактори, що спонукають особистість до самовиховання. Використання цих факторів у процесі стимулювання учнів до роботи над собою. Діагностування готовності дитини до самовиховання (когнітивне, мотиваційне, діяльнісне). Методи діагностики: аналіз мотивів самовиховання, спостереження, бесіда, експрес-опитування учнів та їхніх батьків, хронометраж

часу, узагальнення незалежних характеристик, педагогічний консиліум. Професійне самовиховання. Індивідуальний план професійного самовиховання майбутнього вчителя.

Тема 2.15. Суспільні інститути виховання. місце і роль сім'ї у вихованні

Суспільні інститути як відносно стійкі моделі поведінки людей та організацій, що історично склалися у певній сфері життєдіяльності суспільства: сім'я, церква, школа, громадські дитячі та молодіжні організації, позашкільні навчально-виховні заклади. Заклади позашкільної – заклади освіти, що дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, здобувати додаткову освіту, підвищувати можливості у професійному становленні та забезпечують соціальний захист: палаци, будинки, станції, клуби і центри дитячої творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади. Види діяльності позашкільного закладу: зустрічі з діячами науки, техніки, мистецтва, організація виставок дитячої творчості, аукціонів талантів, оглядів, конкурсів, презентацій, бенефісів, галерей тощо. Сім'я – невід'ємний елемент соціальної структури суспільства, сполучна ланка між ним і людиною, що забезпечує неперервність спадковості між поколіннями. Роль сім'ї в духовному, економічному, соціальному розвитку суспільства. Основні функції сучасної сім'ї: економічна, репродуктивна, виховна, рекреативна, комунікативна, регулятивна. Виховна функція сім'ї як первинна соціалізація дітей, привчання їх до соціальної зрілості. Деформація функцій сучасної сім'ї. Сімейне виховання як вид педагогічної діяльності, що здійснюється батьками або особами, які їх замінюють. Виховний ідеал української сім'ї. Принципи сімейного виховання: цілеспрямованість; зв'язок з життям; діяльнісний підхід; самодіяльність дітей у поєднанні з управлінням дорослих; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей. Провідні напрями виховання дітей у сім'ї: формування особистісних якостей громадянина, правове виховання, моральне виховання, статеве виховання, художньо-естетичне виховання, формування духовності і духовної культури, родинно-побутової культури, патріотичне виховання, формування мовної культури, екологічне виховання, забезпечення фізичного розвитку дітей, розумове виховання, розвиток індивідуальних здібностей. Зміст сімейного виховання. Методи сімейного виховання як прийоми організації і справляння систематичного впливу батьків на дітей. Особистий приклад батьків, вправи і привчання, організація режиму навчання, праці і відпочинку дітей, виконання ними різних доручень та обов'язків, ігри, пояснення, поради, настанови в системі методів сімейного виховання. Заохочення і покарання в сім'ї. Умови ефективного вибору методів виховання дітей у сім'ї: знання батьками своїх дітей, особистісні якості батьків, наявність спільної діяльності, рівень загальної і педагогічної освіти. Традиції і народні звичаї у сімейному вихованні. Умови ефективності сімейного виховання: дружба, духовний контакт між дорослими і дітьми;

взаєморозуміння; діалог дітей і дорослих; право дитини на власну точку зору; авторитет батьків; урахування вікових і психофізіологічних особливостей дитини; довіра; культура сім'ї, єдність вимог до дитини. Істинний (справжній) і фальшивий батьківський авторитет. Провідні завдання співпраці класного керівника з батьками вихованців. Педагогічна освіта батьків. Залучення батьків до виховної роботи. Форми взаємодії класного керівника з батьками вихованців – певний порядок організації їхньої спільної діяльності і спілкування. Класифікація форм взаємодії класного керівника з батьками вихованців. Колективні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів. Батьківські збори. Педагогічні вимоги до організації і проведення батьківських зборів. Групові форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: педагогічний лекторій, конференція, вечір запитань і відповідей, диспут, зустрічі з адміністрацією закладу, групові консультації, практичні заняття, взаємодія з батьківським комітетом. Індивідуальні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: відвідування сім'ї школяра, запрошення батьків до школи, індивідуальна бесіда з батьками, консультація, листування.

Тема 2.16. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми

Поняття про превентивне виховання дітей і молоді як комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист. Концепція превентивного виховання дітей і молоді про формування правової відповідальності дітей і молоді. Конституція як основний документ, що розкриває сутність державного права. Система превентивного виховання як комплекс заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих відносин. Мета превентивного виховання та формування сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення. Поліаспектність превентивного виховання. Основні завдання, зміст і пріоритетні напрями превентивного виховання. Функції превентивного виховання: діагностично-прогностична, корекційно-реабілітаційна, освітньо-консультативна, організаційнометодична, інтегративно-просвітницька. Структура правової свідомості особистості: правова грамотність, морально-правові і політичні почуття, правове мислення. Зміст правової культури особистості: знання правових норм; розвинена морально-правова емоційна сфера і мислення; вміння використовувати норми права в інтересах організацій, громадян; потреба у правовій освіті і боротьбі з правопорушеннями. Запобігання правопорушенням

серед учнів. Поняття про педагогічно занедбаних дітей. Причини педагогічної занедбаності. Перевиховання як виховний процес, спрямований на подолання негативних рис особистості, що сформувалися під впливом негативних умов виховання. Виправлення – результат перевиховання. Групи неповнолітніх, які підлягають перевихованню: важковиховувані діти, педагогічно занедбані підлітки, підлітки-правопорушники, неповнолітні злочинці. Зміст процесу перевиховання: встановлення сутнісних причин відхилень у моральному розвитку школярів; визначення шляхів і засобів, що впливають на формування стереотипу поведінки; активізація позиції школярів у суспільно корисній діяльності; створення ситуації успіху в навчальній діяльності і сфері дозвілля; застосування системи вимог, засобів заохочення, осуду, стимулювання, контролю. Функції перевиховання: відновлення, компенсування, стимулювання, виправлення. Етапи перевиховання: підготовчий, початковий, переломний, завершальний. Принципи перевиховання: поєднання переконання з примусом, гуманне ставлення до важковиховуваних, об'єктивне ставлення до важковиховуваних у процесі перевиховання, необхідність справляння педагогічного впливу на важковиховуваних у неафектному стані, провідна роль наставника у перевихованні.

Тема 2.17. Педагогічні основи діяльності класного керівника

Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Концепція «Нова українська школа», «Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти»⁶ Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» про пріоритетні напрями діяльності сучасного вихователя. Класний керівник як педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи, окремими учнями, їхніми батьками; організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку вихованців, їх соціального захисту. Функції класного керівника і вихователя: розвиваюча, виховна, організаторська, інформаційно-методична, соціальна, дослідницька, координаційна. Основні напрями діяльності і пріоритетні завдання сучасного класного керівника: виховання громадянина України; формування особистості учня, його наукового світогляду, розвиток його здібностей та обдарувань; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до своїх прав, обов'язків, відповідальності за свої дії; реалізація права учнів на вільне формування світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до національних традицій і звичаїв, державної та рідної мови; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та до здоров'я

громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя. Організація діяльності, права та обов'язки класного керівника. Форми і методи роботи класного керівника. Робота вихователя з батьками вихованців. Форми співпраці класного керівника з батьками вихованців. Планування виховної роботи. Вимоги до плану виховної роботи: цілеспрямованість; урахування досягнутого рівня розвитку колективу; перспективність; реальність; узгодженість із загальним планом школи; конкретність; розумне поєднання форм роботи; єдність видів виховання; об'єднання зусиль учителів, сім'ї, громадськості. Принципи планування: урахування діяльнісного підходу, гнучкість планування, оперативність, принцип прихованого педагогічного впливу, урахування вікових особливостей розвитку вихованців. Структура плану роботи класного керівника: аналіз рівня вихованості учнів і розвитку колективу, виховні завдання на конкретний період; основні виховні справи в учнівському колективі; індивідуальна виховна робота з учнями; організація справ з охорони життя та інтересів дітей; робота з батьками; самоаналіз виховної діяльності. Педагогічна діагностика в роботі класного керівника. Методи педагогічної діагностики. Методика вивчення учнів та учнівського колективу (мета, завдання, вимоги до вибору методів, обробка результатів). Поняття про вихованість учнів, критерії вихованості, рівень вихованості.

Розділ III. Дидактика

Тема 3.1. Процес навчання

Поняття про дидактику. З історії її розвитку Я.А. Коменський як засновник дидактики. Вагомий внесок Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Й. Гербарта, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, Д. Дьюї у розвиток дидактики. Основні категорії дидактики: навчання, освіта і самоосвіта, мета, принципи, методи і форми навчання. Завдання дидактики на сучасному етапі її розвитку. Поняття про процес навчання: методологічні основи, двосторонній характер (викладання, учіння), рушійні сили навчального процесу (протиріччя, мотиви). Єдність освітньої, виховної і розвиваючої функцій процесу навчання. Завдання освіти та шляхи їх вирішення в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа» Процес навчання як система; її компоненти: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, операційно-дійовий, емоційновольовий, контрольно-регулюючий, оцінно-результативний. Структура діяльності вчителя в навчальному процесі: планування, організація навчальних дій, стимулювання, контроль, аналіз результатів навчання, виховання і розвитку учнів. Особливості діяльності вчителя в сучасних умовах реформування загальноосвітньої школи. Психологічні основи навчально-пізнавальної діяльності школярів. Навчання як система пізнавальних дій, спрямованих на вирішення освітніх завдань. Структура процесу засвоєння знань (сприйняття, осмислення, розуміння, закріплення, застосування). Роль

педагогічної техніки у процесі навчання. Навчання як багатовимірне явище. Цілеспрямованість, динамічність процесу навчання, його перманентність, комплексність. Продукт процесу навчання, його компоненти: знання, уміння, навички; світогляд особистості; інтелектуальний розвиток; пізнавальні та самоосвітні вміння; політехнічна підготовка тощо.

Тема 3.2. Закони, закономірності та принципи навчання

Закони навчання: закон соціальної зумовленості цілей, змісту, форм та методів навчання; закон взаємозв'язку творчої самореалізації учня та освітнього середовища; закон взаємозв'язку навчання, виховання та розвитку; закон зумовленості результатів навчання характером освітньої діяльності учнів; закон цілісності та єдності освітнього процесу, залежність ефективності навчання від об'єктивних і суб'єктивних чинників. Класифікація закономірностей навчання. Загальні закономірності: цілі навчання залежать від рівня і темпів, потреб і можливостей суспільства, рівня розвитку і можливостей педагогічної науки та практики; результативність навчання зумовлюється внутрішніми і зовнішніми умовами та стимуляторами; ефективність дидактичних методів залежить від завдань, змісту, організації, матеріально-технічного забезпечення навчання та від віку і навчальних можливостей учнів; продуктивність навчання спричиняється інтенсивністю зворотних зв'язків, обґрунтованістю регулюючих впливів у процесі навчання; кінцевий результат процесу навчання залежить від результатів попередніх етапів навчання, характеру й обсягу матеріалу, що вивчається, організаційнопедагогічного впливу педагогів, здатності учнів до навчання, часу навчання. Конкретні закономірності: дидактичні – результати навчання залежать від методів, засобів навчання, значущості змісту, усвідомлення цілей навчання учнями тощо; гносеологічні – продуктивність засвоєння знань, умінь прямо пропорційна потребі вчитися, вмінню вчитися, обсягу пізнавальної діяльності учнів, рівню проблемності навчання тощо; психологічні – продуктивність навчання прямо пропорційна інтересу, навчальним можливостям учнів, рівню їх пізнавальної активності, розвитку пам'яті, працездатності тощо, управлінські – наприклад: ефективність навчання прямо пропорційна частоті й обсягу зворотного зв'язку, кількості та якості управлінської інформації, стану і можливостям учнів та ін.; соціологічні – продуктивність навчання залежить від обсягу й інтенсивності пізнавальних контактів тощо; організаційні – ефективність навчання залежить від організації, ставлення учнів до навчальної праці, працездатності учнів та вчителів тощо. Я.А. Коменський про принципи та правила навчання. Принципи і правила навчання в сучасній дидактиці, їх співвідношення. Система дидактичних принципів: науковість, систематичність і послідовність, доступність, зв'язок теорії з практикою, свідомість й активність учнів у навчанні, наочність, забезпечення міцності знань, умінь і навичок, природовідповідність у навчанні тощо. Принцип науковості, його сутність та шляхи забезпечення в навчальному процесі. Шляхи забезпечення систематичності і послідовності у навчанні.

Логіка навчального предмета і логіка науки. Міжпредметні зв'язки. Принцип зв'язку навчання з життям. Практика у процесі пізнавальної діяльності учнів. Політехнічна освіта як умова і результат реалізації цього принципу. Сутність та умови свідомого навчання. Реалізація свідомості та активності учнів у навчальному процесі. Формалізм у навчальній роботі та шляхи його подолання. Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їхньої підготовленості і загального розвитку як умова реалізації принципу доступності. Принцип наочності. Сутність «Золотого правила», сформульованого Я.А. Коменським. Види наочності, вимоги до її оформлення та використання у процесі навчання. Нетрадиційні принципи навчання: принцип демократизації, гуманізації, диференціації та індивідуалізації навчального процесу, особистісно зорієнтованого навчання тощо. Принципи навчання як категорія дидактики. Взаємозв'язок і взаємозумовленість принципів навчання. Взаємозв'язок принципів і правил навчання.

Тема 3.3. Зміст освіти у сучасній школі

Поняття змісту освіти; знання, уміння, навички, компетентності. Загальна, політехнічна, професійна освіта, їх взаємозв'язок. Підходи до визначення змісту освіти. Теорія формальної освіти та її представники в історії педагогічної думки (Й.Г. Песталоцці, М.І. Пирогов). Теорія матеріальної освіти (Я.А. Коменський). Наукові основи визначення змісту освіти, критерії його відбору: цілісне відображення завдань формування всебічно розвиненої особистості у змісті освіти; наукова і практична значущість змісту навчальних предметів; відповідність складності змісту реальним навчальним можливостям школярів відповідного віку; відповідність обсягу змісту предмета навчальному часу, що відводиться для його вивчення, відповідність методичній і матеріальній базі сучасної школи. Основні засоби фундаменталізації освіти: зміна співвідношення між прагматичним та загальнокультурним компонентами освіти, зміна змісту і методології навчального процесу, реалізація тріади «екологічне виховання – екологічне навчання – екологічна освіта» тощо. Зміст освіти у світлі вимог Закону «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020) та Концепції «Нова українська школа» (2016 р.). Реорганізація змісту освіти в контексті сучасних освітніх реформ: компетентнісний підхід, українознавча спрямованість, відповідність змісту освіти сучасному рівню науки, спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації, посилена увага до формування ключових компетентностей, підвищення уваги до екологічної освіти, включення у міждисциплінарних предметів і тем зміст освіти тощо. Джерела формування змісту освіти – основні сфери самовизначення особистості: людина, суспільство, природа, ноосфера. Основні компоненти змісту освіти: базовий; компонент, що відображає національну і регіональну специфіку; компонент, що відображає спеціалізацію школи, її своєрідність; компонент змісту, який може варіювати учитель, і компонент, в якому вільний вибір надається учневі.

Державний стандарт загальної середньої освіти згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту» (2020). Навчальний план сучасної загальноосвітньої школи. Співвідношення у ньому основних компонентів змісту освіти. Навчальні програми, підручники загальноосвітньої школи, їх аналіз (на прикладі предмета спеціалізації). Зміст освіти у сучасних школах розвинених країн світу. Залежність змісту середньої освіти від рівня соціально-економічного розвитку суспільства, його перспектив та життєвої перспективи конкретного учня. Загальна інтелектуалізація змісту освіти у процесі освітніх реформ шляхом збільшення навчального часу на вивчення предметів природничо-математичного та інформаційно-технологічного циклів; навчання за допомогою комплексних, модульних, поглиблених, спеціалізованих та інших типів навчальних програм. Уведення державних стандартів змісту освіти та національних навчальних планів у країнах з децентралізованою системою управління освітою (США, Великобританія). Актуальні проблеми змісту освіти у сучасній вітчизняній школі. Зміна теоретичного змісту освіти на компетентнісний в контексті Концепції нової української школи.

Тема 3.4. Методи навчання

Загальне поняття про методи і прийоми навчання. Метод як багатовимірне явище. Різні підходи до визначення методів навчання: методи навчання як способи передачі навчальної інформації; як способи залучення до безпосередньої практичної діяльності; як способи спільної діяльності вчителя та учнів із досягнення поставлених дидактичних завдань; як способи організації та стимулювання пізнавальної діяльності учнів. Різноманітність методів навчання, їх класифікації. Традиційна класифікація методів за джерелами знань (слово, наочність, практика). Класифікація методів навчання за дидактичними цілями: методи, що сприяють первинному засвоєнню навчального матеріалу; методи, що сприяють закріпленню і вдосконаленню набутих знань, сформованих умінь і навичок. Класифікація методів навчання за типом (характером) пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні); репродуктивні; проблемні; частково-пошукові (евристичні); дослідницькі. Характеристика методів цієї класифікації. Класифікація методів навчання за структурними компонентами пізнавальної діяльності. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності. Сутність методів навчання. Визначення методів організації творчої діяльності учнів: дослідницькі, творчо-монологічні, творчо-діалогічні, інтерактивні, ігрові методи навчання. Діалогічні методи навчання – основа творчої взаємодії вчителя й учнів. Дискусія, полеміка, евристична бесіда, методика CASE в навчально-пізнавальній діяльності. Структура та вимоги функціонування цих методів. Метод проектів, його сутність. Типологія проектів: за домінуючою в проекті діяльністю (дослідницькі, творчі, ігрові, прикладні та ін.); за предметно-

змістовною спрямованістю (літературно-творчі, природничонаукові, музичні, екологічні, історичні тощо); за тривалістю виконання (короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі). Основні вимоги до використання методу проектів. Загальні підходи до структурування проекту. Параметри оцінки проектної діяльності учнів. Інтерактивні методи (з англ. interactive – «той, хто взаємодіє, впливає на іншого»), інтерактивне навчання, його характерні особливості. Етапи інтерактивного навчання. Засоби навчання. Застосування технічних засобів у навчальному процесі. Шляхи підвищення ефективності засобів навчання. Шляхи подолання формалізму у застосуванні методів і засобів навчання. Оптимальний вибір методів і засобів навчання. Педагогічна техніка (виразність мови, володіння голосом, жестами, мімікою тощо) та її роль у підвищенні ефективності методів навчання.

Тема 3.5. Організаційні форми навчання в сучасній школі

Поняття про форми навчання (індивідуальна, групова, колективна) та організаційні форми навчання (урок, лекція, семінар, домашня робота тощо). Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з історії розвитку навчання: індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, план Трампа, мангеймська, Дальтон-план, бригадно-лабораторна тощо. Розвиток класно-урочної форми організації навчання. Урок – основна форма організації навчального процесу. Типи уроків, їх структур. Гнучкість і рухомість структури уроку. Зв'язок уроку з іншими додатковими формами навчання (домашньою роботою, факультативними заняттями, предметними гуртками тощо). Нестандартний урок: особливості організації діяльності вчителя й учнів у даній формі організації навчання. Типи нестандартних уроків: уроки змістовної спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції), уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами), урокизмагання (уроки-КВВ, уроки-конкурси тощо), уроки суспільного огляду знань (уроки – творчі звіти, уроки-заліки, уроки-консиліуми тощо), уроки комунікативної спрямованості (уроки-діалоги, уроки-диспути, урокипарадокси тощо), театралізовані уроки, уроки-подорожування, урокидослідження, уроки з різновіковим складом учнів, ділові уроки, рольові ігри та ін. Основні вимоги до сучасного уроку: організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні. Шляхи підвищення ефективності уроку. Підготовка вчителя до уроку: попередня, безпосередня. Тематичне і поурочне планування навчальної роботи вчителя. Саморегуляція педагогічної діяльності у процесі підготовки і проведення уроку. Самоаналіз і самооцінка уроку. Алгоритм аналізу уроку. Лекція, семінарське заняття, диспут, навчально-практичне заняття, навчальна екскурсія, дидактична гра як форми навчальних занять у сучасній школі. Види, призначення, методика проведення, педагогічні вимоги до цих форм роботи. Домашня навчальна робота: завдання, зміст, організація. Нормативи максимальних навантажень школярів та їх урахування у плануванні домашньої навчальної роботи. Особистісно зорієнтований підхід

до організації домашньої роботи школярів. Організація факультативних занять та гуртків: завдання, зміст, методи пізнавальної діяльності. Залучення учнів до роботи з книгою та іншими джерелами знань. Самоосвіта учнів. Мотиви і зміст самоосвіти, її організація (автономно, паралельно до навчальної роботи). Шляхи зближення навчальної та самоосвітньої діяльності школярів. Альтернативні форми організації навчання у вітчизняній і зарубіжній практиці (уроки – ділові ігри, уроки-мандрівки, уроки-консиліуми тощо; навчальні центри за інтересами, «школи без стін», відкриті навчання та ін.).

Тема 3.6. Сучасні освітні технології

Поняття «технологія навчання». Методологічні основи педагогічної технології: концептуальність, науковість, системність, оптимальність, ефективність, результативність тощо. Структура педагогічної технології: концептуальний, змістовний, процесуальний компоненти, їх характеристика. Види технологій (залежно від позиції учня у процесі навчання): авторитарні, дидакто-центричні, особистісно орієнтовані, гуманноособистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання тощо. Проблемне навчання як дидактична технологія, її характерні ознаки. Основні етапи (ланки) проблемного навчання (створення проблемної ситуації і формулювання навчальної проблеми; усвідомлення і прийняття її школярами; висунення гіпотези; розв'язання проблеми; перевірка результату). Проблемна ситуація, засоби її створення: проблемні питання, дослідницькі завдання, пізнавальні задачі (емпіричні, теоретичні, логічні) тощо. Перебіг розв'язання проблемної ситуації. Організація проблемно-пошукової діяльності учнів. Оптимальне поєднання пояснювально-ілюстративного та проблемного навчання. Формування науково-дослідницьких умінь учнів. Програмована технологія навчання з опосередкованим керівництвом пізнавальною діяльністю школярів, її сутність. Принципи програмування (лінійний, розгалужений, змішаний). Способи програмування. Особливості структури підручника у програмованому навчанні. Перспективи розвитку і застосування програмованого навчання. Комп'ютерні технології навчання. Алгоритм як система послідовних дій. Умови ефективності програмованого і комп'ютерного навчання. Модульне навчання: мотиваційний, контрольний-смысловий та адаптивноперетворюючий модулі у процесі навчання. Дистанційне навчання, особливості його організації і безпечного використання. Розвиваючі технології навчання як основа формування творчої особистості, їх суттєві ознаки, принципи. Особистісно орієнтовані технології навчання, їх сутність: психолого-педагогічна допомога дитині в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Характеристика технології інтенсифікації навчання на основі знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф. Шаталов), проектна та інтерактивні технології навчання. Кредитно-трансферна система організації навчального процесу у вищій школі тощо. Пошук нових педагогічних технологій у теорії і практиці навчання. Нові інформаційні технології навчання

як реалізація соціального замовлення, як відкрита система освіти в Україні, що забезпечує кожній дитині і дорослому власну траєкторію самоосвіти, формування самоосвітньої компетентності. Дистанційне навчання.

Тема 3.7. Діагностика навчальних досягнень учнів

Діагностика навчально-пізнавальної діяльності учнів – складова процесу навчання. Діагностування як сукупність контролю, перевірки, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, прогнозування подальшого розвитку. Поняття про формувальне оцінювання в новій українській школі. Контроль і його роль в управлінні навчальною діяльністю учнів. Функції контролю: контролююча, навчальна, виховна, розвиваюча, орієнтуюча, діагностична тощо. Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий, їх завдання. Організація контролю: час організації і проведення контролю, частота і послідовність, характер і форми (індивідуальна, групова, фронтальна). Методи контролю і перевірки знань, умінь і навичок школярів: методи усного та письмового контролю, графічного, практичного, програмованого контролю. Тестування, вимоги до його проведення. Правила обліку успішності (систематичність, поглибленість, усебічність, індивідуальний підхід, гласність, об'єктивність тощо). Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий. Оцінювання навчальних досягнень учнів як дидактична проблема. Тематична атестація: вимоги до її організації та проведення. Державна підсумкова атестація школярів. Оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою, її переваги. Критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти. Моніторинг якості освіти в системі загальноосвітньої підготовки молоді. Об'єкти оцінювання, рівні функціонування (індивідуальний, локальний, муніципальний, регіональний, державний). Функції моніторингу (підзвітності, інформаційно-просвітницька, наукового прогресу, ухвалення рішень, адміністративного контролю тощо). Види моніторингу. Згідно із суб'єктом проведення: зовнішній та внутрішній; відповідно до завдань: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній. Специфіка діагностування в різних типах шкіл, у системі диференційованого навчання. Контроль, оцінювання та облік результатів навчально-пізнавальної діяльності у досвіді роботи педагогів-новаторів.

Тема 3.8. Шляхи оптимізації навчального процесу

Поняття інтенсифікації та оптимізації процесу навчання, їх взаємозв'язок. Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа», Професійний стандарт "Вчитель закладу загальної середньої освіти"(2020), Державна програма «Вчитель» про значення відбору оптимального кола знань і вмінь, що формуються в учнів, про розширення можливостей для вчителів у виборі оптимальних методів, форм і засобів навчання. Критерії оптимізації процесу навчання: ефективність процесу

навчання, якість навчання, оптимальність витрат часу і зусиль учителів та учнів. Передовий педагогічний досвід, його ознаки (високі кількісні та якісні показники, оптимальність, сталість і стабільність, можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами, перспективність, наукова обґрунтованість), існування елементів новизни та оригінальності тощо. Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду: організаційні одиниці (методичні секції та об'єднання, проблемні лабораторії, школи передового досвіду, науково-педагогічні семінари тощо); форми (відкриті заняття, науково-методичні конференції, педагогічні читання, виставки, самоосвіта тощо); методи (спостереження, бесіда, анкетування, експеримент, вивчення літератури, результатів діяльності школярів тощо). Аналіз досвіду творчої діяльності педагогів-новаторів (на вибір випускника). Система способів оптимізації навчального процесу; комплексне планування завдань навчання, виховання і розвитку: діагностика індивідуальних пізнавальних можливостей школярів, оптимальний вибір методів, засобів і форм навчання, педагогічне проектування, диференціація й індивідуалізація навчання тощо. Педагогічне проектування, його завдання, значення на сучасному етапі розвитку школи. Диференціація та індивідуалізація навчання: сутність понять. «Зовнішня» і «внутрішня» диференціації, шляхи і засоби їх здійснення. Профільна й рівнева диференціації. Навчання обдарованих учнів: суть, види, принципи. Форми, методи роботи (прискорене навчання, збагачене навчання, створення спеціальних класів і спеціальних шкіл тощо). Самоврядування (самоорганізація) навчально-пізнавальної діяльності школярів і його роль у розв'язанні проблем диференціації та індивідуалізації навчального процесу у школі.

Розділ IV. Управління освітніми системами

Тема 4.1. Система освіти в Україні.

Напрями її реформування і розвитку Галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності, принципи та організаційні засади діяльності закладів загальної середньої освіти, розробляє оптимальні форми і методи управління освітою, питання наукової організації педагогічної праці у школі. В історії вітчизняної освіти були такі типи шкіл: школи грамоти, школи книжного навчання, школи майстрів грамоти, монастирські та школи-дяківки у Київській Русі; братські школи, школи мандрівних дяків, колегіуми, школи мистецтв, католицькі та протестантські школи, академії часів українського національного Відродження; церковнопарафіяльні, повітові, міністерські, земські школи, гімназії, пансіони шляхетних дівчат, кадетські корпуси, ліцеї, університети ХІХ століття; єдина трудова політехнічна школа радянського часу. Спадкоємність традицій вітчизняної школи. Роль школи в поглибленні гуманістичних і демократичних основ життя суспільства. Поняття системи освіти в Законі України «Про освіту» (2017 р.). Структура освіти: дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійнотехнічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура,

докторантура, самоосвіта. Освітні рівні: початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта. Наукові основи функціонування системи загальноосвітньої системи у законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа». Система загальної середньої освіти (загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, професійно-технічні та вищі навчальні заклади). Створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України – головна мета української системи освіти. Її завдання: формування особистості, професіоналапатріота України; збереження і продовження української культурно-історичної традиції; виховання людини демократичного світогляду; формування цілісної картини світу і сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей; виховання здорового способу життя; формування трудової і моральної життєтворчої мотивації, активної громадянської позиції тощо (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті). Школа як культурний і соціальний інститут у системі безперервної освіти і провідна ланка у вітчизняній системі освіти. Вплив соціально-економічного, політичного ладу, культурно-історичних і національних особливостей на характер системи освіти у державі. Основні принципи освіти в Україні: доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою та виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті. Національний характер освіти. Однаковий доступ до якісної освіти. Неперервність освіти – освіта впродовж життя. Єдність освіти і науки. Органи освіти: їх функції та структура. Принципи управління закладами освіти: принцип державотворення, принцип науковості, принцип демократизації, принцип гуманізації, принцип цілеспрямованості, принцип плановості, принцип компетентності, принцип оптимізації, принцип ініціативи й активності, принцип об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти обов'язків, принцип поєднання колегіальності з персональною відповідальністю (М.М. Фіцула). Шляхи модернізації управління освітою, які визначені в Законі «Про освіту» (2017 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Законі «Про повну загальну середню освіту» (2020), пошук нових відкритих і демократичних моделей управління галуззю, утвердження державно-громадської системи управління. Зв'язок освіти з розвитком громадянського суспільства. Створення шкіл нового типу: ліцеї, гімназії,

коледжі, авторські школи тощо. Структура нової української школи. Принципи їх організації. Міжнародна співпраця та інтеграція у сфері освіти. Пріоритет національних інтересів, збереження й розвитку інтелектуального потенціалу нації, миротворна спрямованість міжнародної співпраці, орієнтація на національні, загальнолюдські фундаментальні цінності. Пріоритетні напрями реформування національної системи освіти України у XXI столітті. Пріоритети державної політики в розвитку освіти: особистісна орієнтація освіти, розвиток україномовного освітнього і культурного простору, формування національних та загальнолюдських цінностей, упровадження інформаційних педагогічних технологій, використання наукових результатів як бази і змісту навчання, інтеграція української освіти у європейський та світовий освітній простір тощо.

Тема 4.2. Управління закладом загальної середньої освіти

Педагогічний менеджмент як комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності (згідно з визначенням В.В. Крижка та Є.М. Павлютенкова). Загальноосвітні навчальні заклади в системі неперервної освіти в Україні. Правові, організаційні та фінансові засади ЗОШ у законах «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Навчальні плани, програми, стандарти змісту загальної освіти в різних типах шкіл. Принципи управління освітою та школою: принцип науковості, принцип компетентності й відповідальності, принцип конкретності та діловитості, принцип економізації, принцип перспективності та цілеспрямованості, принцип плановості, принцип спеціалізації, принцип гуманізації, принцип національної свідомості й патріотизму. Управлінські органи у школі: органи колегіального управління школою (конференція, рада школи, педагогічна рада тощо); адміністрація школи (директор, його заступники); органи громадського самоврядування (учком, профком, методична рада, батьківський комітет). Конференція колективу навчального закладу як вищий орган самоврядування у школі. Функції управління: планування, організація, контроль, регулювання та аналіз (Т.М. Десятов). Згідно з визначенням М. Поташика функції управління: прогнозування, програмування, планування, організація, регулювання, контроль, аналіз, коригування, стимулювання та ін. Планування та облік роботи школи. План – головний елемент у керуванні. Вимоги до планування: чіткість, зрозумілість, педагогічна доцільність, єдине спрямування, концептуальна єдність заходів у досягненні сформульованих цілей. Види планування: перспективне, річне, поточне тощо. Зміст річного планування: забезпечення прав особистості на освіту, управління підвищенням професійної кваліфікації вчителів, керівництво педагогічним процесом, організація підвищення якості виховного процесу, соціально-економічна діяльність школи, демократизація та координація внутрішньошкільного контролю. Основні розділи річного плану школи: вступ, діяльність педагогічного колективу зі створення умов для

реалізації Закону України «Про загальну середню освіту», організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвиток виховної системи, науково-теоретична та методична робота з кадрами, охорона здоров'я учнів, співдружність сім'ї, школи, громадськості, позашкільних установ з метою розвитку особистості учнів, організація контролю за діяльністю учасників навчально-виховного процесу тощо. Особливості внутрішньошкільного контролю і його види: фронтальний, тематичний, персональний, оглядовий. Форми контролю: колективна, взаємоконтроль, самоконтроль, адміністративний, плановий або позаплановий (регульовальний). Методи контролю: спостереження, перевірка документації, опитування, тестування, ретроспективний розбір тощо. Актуалізація моніторингу навчально-виховної роботи в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в освітній системі. Види освітнього моніторингу: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній. Значення методичної роботи для підвищення рівня професійної підготовки вчителя. Напрями методичної роботи: поглиблення професійних знань, вивчення принципів розвитку національної школи, освоєння сучасних технологій навчання і виховання, упровадження передового педагогічного досвіду тощо. Організаційні форми внутрішньої методичної роботи освітнього закладу: індивідуальні (самоосвіта, стажування, наставництво, консультації, дистанційне навчання тощо); колективні постійно діючі (методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду тощо); колективні періодичні (педагогічні читання, методичні конференції, семінари, семінари-практикуми, методичні оперативні наради, лекторії, групові консультації тощо). Нетрадиційні організаційні форми і методи методичної роботи: фестиваль педагогічних ідей і знахідок, методичний фестиваль, ярмарок педагогічної творчості, педагогічна олімпіада, педагогічний консиліум, ділова гра, рольова гра, педагогічна вікторина, творчі зустрічі, педагогічний консиліум, методичний аукціон, тренінги тощо. Підвищення кваліфікації та атестація педагогічних працівників. Особливості діяльності інститутів післядипломної освіти. Форми підвищення кваліфікації вчителів, вихователів. Атестація педагогічних працівників. Кваліфікаційні категорії: спеціалісти, спеціалісти II категорії, спеціалісти I категорії, спеціалісти вищої категорії. Педагогічне звання: старший учитель, учитель-методист, педагог-організатор, методист.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

ОСНОВНІ:

1. І. С., Глузман О. В., Гузій Н. В., Дем'яненко Н. М.. Педагогіка вищої школи: підручник / АПН України; Інститут вищої освіти / Василь Григорович Кремень (ред.). — К. : Педагогічна думка, 2009. — 256с.
2. Бех І. Школа особистісно орієнтованої педагогіки // Позакласний час. –2010. – №3. – Вкладка.
3. Бондар В. Дидактика. - К., 2005. - С 78-96.
4. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект). - Х.:

- Скорпіон, 2000. - 120 с.
5. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. - Київ: Центр навчальної літератури, 2003. - 316 с.
 6. Волкова Н.П. Педагогіка. - К.: Академвидав, 2002. - 576 с.
 7. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія і історія. - К.: Вища школа. 1995. - 237 с.
 8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. - Київ: Либідь, 1997. - 376 с.
 9. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття"). - К., 1994. - 62 с.
 10. Державна програма „Вчитель” //Освіта в Україні. - 2002. - № 27.
 11. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України. - 2000. - №5. - 20 січня. - С. 8-9.
 12. Загальна педагогіка: лекції: навч.-метод. посібник / Кам'янець-Подільський держ. ун-т / Е.І. Федорчук (авт.-упоряд.), В.В. Федорчук (авт.-упоряд.). — Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко, 2007. — 284с.
 13. Зайченко І.В. Педагогіка. - Чернігів, 2003. - С 158-193.
 14. Закон України "Про загальну середню освіту" //Відомості Верховної Ради. - 1999. - №28.
 15. Закон України "Про освіту" //Освіта. - 1996. - 21 серпня.
 16. Конвенція ООН про права дитини. - К., 1999.
 17. Конституція України. - К., 1996.
 18. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності //Шлях освіти. - 2000. - №3.
 19. Концепція національного виховання //Рідна школа. - 1995. - №6.
 20. Концепція превентивного виховання дітей і молоді. В кн.: Робоча книга вихователя. Випуск 1. /Укладачі О.І. Тимчишин, В. І. Уруський. - Тернопіль, 2000. – С.67-97.
 21. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка. - Київ: „Знання-Прес”, 2003. - 418 с.
 22. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів/ Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. - 2-е вид., доп. - Харків: «ОВС», 2000. - 164 с.
 23. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник. - Харків: «ОВС», 2002. - 400 с.
 24. Малафійк І.В. Дидактика. - К., 2005. – 295 с.
 25. Модульно-рейтингова система. Загальні положення та методичні рекомендації/ Укл. Л.В.Пшенична. - Суми: Сум ДНУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – 44 с.
 26. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник: 2-е вид. - К.. 2007. – 656 с.
 27. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом: Навчальний посібник/ Т.М.Десятов, О.М.Коберник, Б.Л.Тевлін, Н.М.Чепурна. - Харків: Видавнича група „Основа”, 2003. - 240 с.
 28. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті. - К.: „Шкільний світ”, 2001. - 24 с.

29. Омеляненко С.В. Педагогіка: Тестові завдання: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 391 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
30. Освітні технології: Навч.-метод, посіб./ О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти. - К.: А.С.К., 2001. - 256 с.
31. Основи національного виховання: Концептуальні положення / Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. - К., 1993. - 152 с.
32. Педагогіка: опорний конспект лекцій: навч.-метод. посібник / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича / В.С. Филипчук (уклад.). — Чернівці : Рута, 2009. — 37с.
33. Пометун О.І та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн./ О.І.Пометун, Л.В.Пироженко; За ред. О.І.Пометун.- К.: А.С.К., 2005. - 192с.
34. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. -К., 2002. - 135 с.
35. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Державний стандарт повної загальної середньої освіти» (https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/)
36. Родина педагогіка: Навчально-метод. посібник/ А.А.Марушкевич, В.Г.Постовий, Т.Ф.Алексеєнко та ін. - К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. - 216 с.
37. Сидоренко В.К., Дмитренко П.В. Основи наукових досліджень: навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти. - Київ: РНЦ „Деніта”, 2000. - 259 с.
38. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. - К., 1997. - 232 с.
39. Фіцула М.М. Педагогіка. -К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – 544 с.
40. Ягупов В.В. Педагогіка. - К.: Либідь, 2002. - 560 с.

Інформаційні ресурси

<http://www.mon.gov.ua/>

<http://osvita.ua/>

<http://socpedagogika.narod.ru/Teldov.html>

<http://socpedagogika.narod.ru/xdak.html>

<http://www.novadoba.org.ua>

<http://socpedagogika.narod.ru/>

<http://www.dcssm.gov.ua/cgi-bin/val.sh>

<http://www.ccf.org.ua>

http://alpha.rada.gov.ua/LIBRARY/bibliogr/soz_robota1.html

<http://socpedagogika.narod.ru/Definizii.html>

http://www.deti.zp.ua/show_article.php?a_id=1084

<http://www.donmolod.gov.ua>

http://www.usm.te.gov.ua/?page=norm_doc.php&id=15

СТРУКТУРА ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА

1. Бесіда за розмовною темою.
2. Читання та коментування англомовного тексту.
3. Теоретичне питання з методики навчання англійської мови.
4. Теоретичне питання з психології.
5. Теоретичне питання з педагогіки.

У процесі бесіди за розмовною темою та коментування прочитаного англомовного тексту здобувач/ка демонструє належний рівень сформованості низки англомовних мовних та мовленнєвих компетентностей як складових інтегральної, загальних та професійних (фахових) компетентностей в межах тем, що вивчалися.

У процесі надання відповіді з методики навчання англійської мови здобувач/ка демонструє належний рівень сформованості професійної методичної компетентності як складової інтегральної, загальних та професійних (фахових) компетентностей.

Зразок білета

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність – 014 Середня освіта (Географія)

ОПП – Середня освіта (Географія. Англійська мова)

Форма навчання – денна, заочна

Комплексний кваліфікаційний екзамен з англійської мови, методики навчання англійської мови та психолого-педагогічних дисциплін

Білет № 31

1. Speak on the topic: My attitude to artificial intelligence.
2. Read and comment on the text.
3. Визначте поняття та структуру професійної компетентності вчителя іноземних мов і культур, складники та зміст професійної методичної компетентності, шляхи, форми та засоби професійного розвитку вчителя іноземних мов. Наведіть приклад вправи для формування будь-якої компетентності (зазначте вибрану компетентність) та охарактеризуйте її за типом та видом.
4. Спілкування у структурі соціальних й міжособистісних стосунків: рівні, структура, види, стилі.
5. Система освіти в Україні. Принципи управління освітою в Україні.

Затверджено на засіданні кафедри іноземних мов
Протокол № _____ від „_____” _____ 20____ р.

<p>Завідувач кафедри _____ доц. Гуменюк І.Л. (підпис)</p> <p>Екзаменатори _____ доц. Гуменюк І.Л. (підпис)</p> <p>_____ доц. Пасько К.М. (підпис)</p> <p>_____ доц. Бикова М.М.</p>	<p>Голова ЕК _____ доц. Данильченко О.С. (підпис)</p> <p>_____ викл. Шевцова Н.О. (підпис)</p> <p>_____ доц. Єрмакова Н.О. (підпис)</p>
--	---

